

Nimi maata pahentaa?

Prespan sopimus ”Makedonian kysymyksen” jatkumona
Prespa Agreement as a continuum of the Macedonian Question

Nico Lamminparras

Abstract

A long-term dispute in the Balkans seemed pacified when Prespa agreement was ratified between Greece and Republic of Macedonia. Consecutively, the Greek blockade of North Macedonia’s access to NATO and EU was lifted. Foreign powers’ efforts to convince the Macedonians of the agreement’s consequences and mutual accusations of hybrid warfare were notable, yet, the problematics of the concept of Macedonia derives from the region’s complex history. The decisive phase in 2018–2019 revealed deep antagonism between the two states, and among their citizens. In Autumn 2020 the agreement was already semi-dead: though legally binding, the interpretations varied, and foremost, its implementation stalled halfway.

Abstrakti

Pitkäaikainen haava Balkanilla näytti umpeutuvan, kun Kreikan ja Makedonian tasavallan välinen nimisopimus lopulta ratifioitiin molemmissa maissa. Samalla päättyi nykyisen Pohjois-Makedonian neljännesvuosisadan saarto liittyä EU:hun ja Natoon. Vaikka sekä ulkovaltojen aktiivisuus vakuutella sovun auvoa tai ahdinkoa että vastavuoroiset hybridikampanjasyytökset osoittautuivat huomattaviksi, itse Makedonia-käsitteen katkerakin problematiikka palautuu kompleksiseen historiaan. Sovun ratkaisuvaiheet kesästä 2018 kesään 2019 paljastivat nimittäin jyrkät jakolinjat paitsi Kreikan ja Makedonian tasavallan välillä, myös kummankin maan omien kansalaisten keskuudessa. Syksyyn 2020 mennessä Prespan sopimus miltei kumoutui: se sitoi toki juridisesti, mutta siitä esiintyi yhä risteäviä tulkintoja – ja vieläkin enemmän, sen toimeenpano jämähti puolitiehen.

Konfliktihakuiset kärkipoliitikot?

Jugoslavian hajoamissotien syttymisestä on 30 vuotta, samoin kuin Slovenian, Kroatian ja Makedonian itsenäistymisistä. Etelä-Jugoslavian osalta prosessi vuonna 1991 muodostui kuitenkin poikkeukselliseksi Balkanin mittakaavassa eikä vähiten omana aikanaan: toisin kuin muut liittotasavallat, Makedonia irtaantui verettömästi, joskin sotatila entisessä emämaassa vaikutti merkittävästi tuoreen valtion tuonti- ja energiaväyliin. Jugoslavian Kansanarmeija myös vetäytyi suht’ siivosti, mutta tottahan Belgradin pontimet olivat ensisilmäystä kyynisempiä ja jopa Makedonian uusjako odottavia (Marolov 2015, 120–121). Poliittisesti merkillepantavaa tapahtumaketjussa yhtä kaikki on, että maa kuulutti itsenäisyytensä nimellä Makedonian Tasavalta, perustaen ”valtio-oikeudelliset traditionsa” Kruševon vuoden 1903 lyhytikäiseen valtioon, sota-aikaiseen ASNOMiin että sittemmin muodostettuun ”makedonialaisvaltioon suvereenina osana Jugoslavian Liittotasavaltaa” (YCTAB).

Viimeksi mainitun oli väliaikaishallituksen virkaa toimittava Antifasistinen Kansankokous Makedonian Kansalliseksi Vapautumiseksi (ASNOM) kuuluttanut 2.8.1944 (Friedman 1998, 1), eittämättä hakien julistuspäivällä historiallista oikeutusta – jos kohta Kruševon tapahtumistakin on risteäviä tulkintoja. Niinpä katsoessaan mainitut valtiomuodostelmat historiallisiksi ennakkotapauksiin Makedonian tasavalta jo ajautui sekä sisäiseen että ulkoiseen konfliktiin: yhtäältä maan serbit ja albaanit boikotoivat syksyn 1991 itsenäisyyskansanäänestystä (Marolov 2015, 119), toisaalta nimi ja sen pohjaaminen Jugoslavian-aikaiseen valtiomuodostelmaan jäädytti suhteet etenkin Kreikkaan. Nimen painotetusta asemasta huolimatta kiistassa onkin syvemmin kysymys maa-alueen ja historian omistuksesta sekä näistä mahdollisesti poikivista aluevaatimuksista (Independent 1992).

Kyyniset kyräilijät

Naapureista jyrkin, Kreikka, näkee koko ”Makedonian” symboleineen yksinomaan historiallisena ja nykyisenä pohjoisena maakuntanaan (TWP 1994), mutta kapea-alaisia intressejä ovat muutkin rajanaapurit vaalineet. Aluetta ovat kärkkyneet yhtä lailla Bulgaria, Serbia ja Albania: bulgaarien mukaan alue kuului historialliseen Suur-Bulgariaan, serbeille se on eteläistä Serbiaa ja albaanit katsovat suurimman osan Makedoniaa olleen esi-isiensä illyrialaisen valtakuntaa (Phillips 2004, 15).

Kunakin rajanaapurin eksklusiivista näkemystä voisi hyvin tarkastella kyynisten valtapelien näkökulmasta, mutta kattavan taustoituksen ja selkeyden vuoksi keskityn pääosapuolien Kreikan ja Makedonian Tasavallan Prespa-diskursseihin

keväästä 2016 syksyyn 2020. V.P. Gagnonin teoriahan olettaa nimenomaan, että kilpailevien ryhmittymien uhkaama eliitti projisoi konfliktin oman valtapiirinsä ulkopuolelle: siten se minimoi omille mahdollisesti koituvat tappiot, ja vieläkin enemmän, alkaa esiintyä etnisen kysymyksen ainoana ratkaisijana. Samalla eliitti osoittaa mahtiaan niin oman alueensa sisällä kuin kansainvälisestikin. (Kolstø 2002, 21.)

Ateenan tapauksessa tulkinta kuuluisi siten, että 1990-luvun alussa silloinen kreikkalaiseliitti koki asemansa olevan vaakalaudalla ja löysi vastaitseenäistyneestä Jugoslavian osatasavallasta tehokkaan perusteen ylläpitää hegemoniaansa sekä niemimaan että Kreikan sisäisessä politiikassa. Samaa viitekehystä voi tietenkin soveltaa Skopjen ykköspoliitikkojen toimiin: tuoreen valtion vallanjaon vielä ollessa kesken nämä – tai paremminkin näiden klikit – etsivät itselleen pätevää argumenttia kohota hallinnon huipulle. Tarvetta korosti vääjäämättä se, että huhtikuun 1991 gallup näytti kansan enemmistön tahtovan pysyä osana uudistuvaa Jugoslaviaa (Marolov 2015, 118), ja niin kutsuttu makedonialaisuus paitsi oli toiminut eteläisen liitontasavallan määrittäneenä, se tarjoaisi ammennettavaksi antiikin kuningaskunnan kulttuuriperinnön, kenties peräti legitimitietin.

Teorianmukaista yhteentörmäystä visualisoi osuvasti kiista uuden valtion lipusta: nykymuotoinen keltainen aurinko verenpunaisella pohjalla reunoihin asti yltävine säteineen (МГД 2019) ei ole alkuperäinen, vaan sitä voinee luonnehtia jonkinlaiseksi väkinäiseksi keskiteiksi. Ensiversiossa kapeampi aurinko sijaitsi keskiössä eivätkä sen säteet kantaneet pieluksiin saakka (Britannica). Kreikkalaisten mukaan ensimmäiseksi käyttöön otettu lippu on tosiasiaassa Aleksanteri Suuren tunnus (NPR 2018) eikä voi liehua vieraan vallan saloissa.

Aleksanteri Suuren osuus koko kiistassa kuulostaa etäiseltä, mutta tosiasiaassa tämän etnisyyks on mitä kriittisin kysymys. Ateenan silmissä sekä kuningasisä Filippos II että poika Aleksanteri kuuluvat kreikkalaiseen kulttuuriperintöön (BI 2011). Molempien 'makedonialaisuus' viittaa yksinomaan antiikin helleeniiseen kuningaskuntaan selkeästi nykyrajoja etelämpänä eikä reilut kaksituhatta vuotta myöhempään keinotekoiseen valtiomuodostelmaan.

Vastaavasti Skopjessa sekä valtiotasolla että kansalaisten joukossa on yhä pitäydytty korostetun makedonialaisessa alkuperässä. Ironisena, mutta samalla paljonpuhuvana, esimerkkinä eräs paikallinen heilutti poikkeuksetta maansa ensimmäistä lippua aina Kreikka-Makedonian Tasavalta –jalkapallo-otteluissa (ZSE 2018). Vaikka oma joukkue useimmiten hävisi, olipahan naapuria ainakin muistutettu.

Poliittisesti asenne on jatkunut yhtäläisenä, ellei peräti kärkkäämpänä. Kuvaavia ovat 1800-luvun lopun makedonialaisliikkeen seuraajan, VRMO-DPMNE:n, nationalistihallituksen 2010-luvun alkuvuosina hellimä ajatusmake-

donialaisten ”puhtaasta” slaavilaisuudesta (Palairt 2015a, 14) sekä Grujevskin kabinetin toteuttama Skopjen keskustan uudisrakentamisohjelma. Yleisilmeen goottilaisen kohotuksen ohessa pykättiin muun muassa riemukaari ja lukuisia patsaita todistamaan maan hohdokkaasta muinaisuudesta ja historiasta (The Guardian 2011), millä kaiketi tähdättiin sota-aikaisia vasemmistopartisaaneja kunnioittavien katujen ja muistomerkkien häivyttämiseen (Palairt 2015b, 219). Ulkopoliitiikan näkökulmasta ilmeisen tarkoitushakuisesti patsaista kookkaimmiksi pystytetyt, Aleksanteri Suurta muistuttava ratsastaja ja kuningasisä Filippos II:n muistomerkki, ajoivat Kreikan ja Makedonian Tasavallan jälleen sanaharkkaan (CNN 2019).

Suopeammat sosialistit

Huomattava linjanmuutos Skopjessa alkoi orastaa vuoden 2016 ennenaikaisista vaaleista, jotka tosin EU:n kätילוiminä lykkääntyivät kahdestikin (BI 2017). Korruptiosta syytetyt nationalistit voittivat kapealla marginaalilla (DW 2016), mutteivat saaneet solmittua enemmistökoalitiota. Nationalistipresidentti Ivanovin nimitysviivytelyyn päätyttyä (Satanakis 2018, 2) valtaan noussutta Zoran Zajevin sosialistihallitusta voi kenties kehua avomielisemmästä politiikasta: esimerkiksi itänaapuri Bulgarian kanssa solmittiin kesällä 2017 sopimuksia ”hyvistä naapurisuhteista” sekä viesti- ja liikenneyhteyksien parantamisesta (BTA 2019). Mainitsemisen arvoista on se, että ikikauna makedonian kielestä vain bulgaarin murteena jäi yhäti ratkaisematta (RFERL 2019), luultavimmin siksi, ettei kielen kodifikaatiota ollut ennen loppuvuotta 1944 (mikä bulgaarisilmissä vesittänee koko kielen olemassaolon) (Friedman 1998, 1).

Polku tosiasiallista nimisopimusta kohti alkoi, kun Zajev löysi vastakaikua Kreikkaa hallitsevasta Aleksis Tsipraksen laitavasemmistolaisesta Syriza-puolueesta ja kun vakaan tahdon osoituksena Skopjen lentokenttä ja Kreikkaan vievä moottoritie uudelleennimettiin vähemmän kärkkäiksi (TJP 2018). Paralleeli Kreikan sisällissotaan on silmiinpistävä – helleenikommunistit yhdessä makedonialaisvasemmiston kanssa nakertavat Kreikan maaperää (Rossos 1997, 42) – mikä selittää osaltaan sen, että suuri osa kreikkalaisista vastusti pelkkää sopimusiaetta (BBC 2018) ja myöhemmin itse Prespa-järven sopimusta (Euractiv 2019a). Yrittikö Tsipras tästä huolimatta kohottaa omaa profiliaan maanmies-tensä joukossa pyrkimällä sovintoon, on kiintoisa tulokulma, jota sitäkin on arvioitu osana analyysiä.

Kyynisten valtapelien soveltuvuutta pääosapuolten kiistaan ei toki pidä yliarvioida (Gagnonin yleisistä lähtökohdista, kts. Lamminparras 2014a, 17; Gabanyin jatkokehittämän variantin kritiikki, kts. Ibid., 17–19). Merkittävä pulma muodostuu etnisyyden määrittelystä sinänsä, mutta myös konfliktin

sijainnista: siinä missä teoria pelkistetyksi pikemminkin otaksuu etnisten maanmiesten olevan hädässä naapuri- tai lähimaissa, Makedonian Tasavallan ja Kreikan tapauksessa kyseessä on (väitetysti) kokonaisen etnisyyden ja sen maa-alueen omimisesta. Eihän esimerkiksi Ateena esitä, että kreikkalaisvähemmistöä sananmukaisesti sorretaan pohjoisnaapurissa ja että se aikoo puolustaa maanmiehiään.

Toisaalta rantaviivattomalle valtiolle Kreikan kauppasaarto oli lamauttava, etenkin kun sota Kroatiassa kesästä 1991 rajoitti vaihtoehtoisia kuljetusväyliä ja kun Bosnian sodan puhkeaminen 1992 käytännössä halvaannutti ne. Saarto oli katkaissut tärkeät öljytoimitukset Thessalonikin sataman kautta, ja Jugoslavian liittotasavalta esitti Kreikalle vieläpä Makedonian jakamista (Independent 1992; Liotta & Webb 2004, 8). Yleisesti prosessin onnistumiseksi on toki mainittava se, että eteläsuunnassa aseellinen selkkaus vältettiin.

Vastoinkäymisistä huolimatta osapuolet onnistuivat samoin lauhduttamaan tulehtuneita välejä: vuonna 1993 kansainväliseksi kompromissinimeksi tuli Entinen Jugoslavian Tasavalta Makedonia – EJTM, tai tunnetummin FYROM – erotukseksi varsinaisesta kreikkalaisesta Makedoniasta (BI 2011). Vaikka laiha sopu mahdollisti tuoreen valtion YK-jäsenyyden, kyynisten valtapelien kannalta välivaihe ei ole ratkaiseva, etenkin kun Kreikka yhä patosi Skopjen integraatiotoiveet Euroopan ja NATO:n suunnassa. Sekä tästä syystä että terävemmän kuvan saamiseksi teoriataustaa tulisi pikemminkin testata syväluotaamalla sen taitse ensin paikallinen politiikka ja sitten arvioimalla muita mahdollisia toimijoita Balkanilla, kuten EU, Yhdysvallat, NATO ja Venäjä.

Kvalitatiivinen konfliktitutkimus

Artikkeli ei kuitenkaan pyri erittelemään, minne tai kenelle ”Makedonia” kuuluisi tai mitä elementtejä se voisi sisältää, eikä liioin ruodi nimisopimuksen oikeellisuutta, vaan taustoittaakseen osapuolten näkemyksiä sekä tarjotakseen kattavan kuvan nimikiistan juurista ja päivänkohtaisesta tilanteesta lähestyy ilmiötä laadullisin ja historiantutkimuksen menetelmin. Määrällinen analyysi ei toisi merkittävää tietoa, sillä kiistan viimeisimpiä vuosia on lähestyttävä uutisvirran ja virallisten dokumenttien kautta, toisin sanoen, aineistonkeruuta yhtä kaikki ohjaisivat Prespan sopimusta edeltävät, sen aikaiset ja sen jälkeiset kehityskulut. Keväästä 2016 lokakuuhun 2020 rajoittuvalla tutkimuskaudella tulokulma muistuttaakin sisällönanalyysiä, mutta sen ensisijainen tarkoitus on välineenä avata osapuolten kantoja ja niiden implikaatioita.

Samassa vältytään siltä(kin) perspektiiviharhalta, että kiistan vaiheita luodattaisiin rajoitetun ajan näkökulmista ilman linkkiä muihin piirteisiin, joihin

se kulloinkin yhdistyi (Renvall 1965, 321). Toki seuraamalla lavennettuakin konfliktitutkimuksellista teoriaa, riskinä kuultaa se, että teoriasidonnaisuus ohjaa jättämään aineistosta kohoavat havainnot vähempään arvoon, ellei peräti pimentoon. Vakaumusten, tieteellisten ja vastaavien ajatusmallien vaikutusta menneisyyden tulkinnassa tuskin voi kauttaaltaan karistaa (Ibid., 88), mutta juuri siksi valmiiksi muodostetun ajatusmallin dilemmaa pyritään tässä artikkelissa loiventamaan laadullisen (kvalitatiivisen) tutkimusmetodin avulla.

Diskurssien debatti

Moniulotteisesti nimikiistaa tarkastellen ääneen pääseekin paremmin se, mitä itse aineisto voi kertoa, mitä havaintoja siitä nousee ja mitä johtopäätöksiä siitä on mahdollista vetää. Valitun tutkimusotteen eduksi tässä koituvat muun muassa molemman pääosapuolen – Makedonian Tasavallan ja Kreikan – kuulksituleminen sekä argumenttien vastakkain asettaminen että niiden syväanalyysi. Elementit sinänsä läpäisevät tietenkin koko artikkelin, joskin ovat kenties näkyvimmillään aivan päiväkohtaisen ajanjakson tarkastelussa – näin hajanaisista, ja usein ristiriitaisistakin, tiedonmurenista muodostuu lopulta yksi (vaan ei ainoa) mahdollinen yleiskuva ilmiöstä.

Kyse on näin diskurssianalyysin, väljän teoreettis-metodologisen viitekehyksen, mukaisesta lähestymiskulmasta, jota kyynisen valtapelin teoria jäntevöittää. Samassa artikkeli lähestyy narratiivien tutkimusta, ja luultavaa onkin, että useampi tutkintalinja risteää ja/tai limittyy sattumanvaraisesti tai tarkoituksella: analyysi voi muodostua joko kuvailevaksi vailla korostuvaa tulkintaa taikka diskursiiviseksi, jossa aineisto nähdään osana sosiaalista todellisuuttaan. Viimeksi mainitussa aineisto ei niinkään esitä kohdettaan, vaan tarjoaa siitä tietyn variantin. (Eskola ym. 1998, 140, 141.)

Toisaalta aineisto voi toimia vain teoreettisen pohdinnan lähtöpisteenä, välineenä tai kivijalkana. (Ibid., 16, 146.) Vaihtoehdot eivät absoluuttisesti sulje toisiaan pois, vaan voivat yhdistyä yhdessä ja samassa tutkimuksessa, enentäen siten peilausmahdollisuuksia. Sekään ei liene haitaksi, että tutkija pyrkii aineiston taakse, ikään kuin jäljittämään sitä, mikä jää sanomatta.

Johtoajatukseksi voi siintää se, että tekstit ja muut menneisyyden jäljet ovat totuudenmukaisia ja että eri tavoin on mahdollista kerryttää todellista tietoa tai vähintään lähettä sitä. Tulokulma nykyisellä hybridivaikuttamisen kaudella lähenee absurdismia, ei vähiten siksi, että pelkästään Makedonian Tasavallan 30.9.2018 kansanäänestyksen yhteydessä länsi ja Venäjä ehtimiseen kritisoivat toisiaan informaatiokampanjoista. Vastakohtaista, (inho)realistisempaa näkemystä, voinee kutsua konstruktivistiseksi: menneestä päätelemämme tosiseikat

ovat tosiasiaissa vain omaleimaisia hypoteesejaan, jotka itse luomme menneisyyden aukkojen tilkitsemiseksi (Renvall 1965, 56).

Hieman pelkistäen, tutkimusote on parhaimmillaankin ”vain” sujuvaa tulointaa eikä kaikkea päättelyn vaiheita ole helppo yksilöidä. Tutkimuskysymyksiä kautta analyysin kuultavatkin, miten Ateenan ja Skopjen poliitikot perustelevat nimeä/ratkaisua ja millaisia (vasta-)argumentteja he esittävät? Miten menneisyys heijastuu niissä? Millaisia tietoisia ja/tai tiedostamattomia vaikutuksia heillä on? Pääkysymysten ohessa on samoin arvioitu sitä, miten ulkovallat – etunenässä EU, Venäjä, NATO ja USA – vaikuttavat koko kehityskulussa, mutta näiden toiminnan kattava arviointi ei ole mahdollista artikkelin rajallisen tilan puitteissa.

Mekaanisesti nähtynä nimikiista asetetaan sen omaan sosiaaliseen kontekstiinsa, ”Makedonian kysymykseen” (tai tässä pikemminkin sen jatkumoon), sen mennyt ja nykytila hahmotetaan mahdollisimman tarkasti ja niistä tehdään mitä perusteellisimpia päätelmiä. Huomionarvoista on, että alkuperältään kyseessä on tiiviisti ajantasainen tilanneseuranta Prespan sovun ensivuodesta, mutta vastaava reaalityetomäärä tuskin mahtuisi tai ehtisi yhteen artikkeliin. Salliessaan niin kutsutun ”tutkimuksellisen mielikuviituksen” valittu tutkimusote itse asiassa paikkaa aukkoja: se edesauttaa näkemään sellaisiakin suhteita asioiden välillä, jotka muutoin paljastuisivat vasta myöhemmin, eikä luisuminen puhtaasti spekulatiiviseen pariin suoraan tuota arvotonta tietoa – saattavathan mahdolliset maailmat osua likemmäs todellisuutta kuin pelkässä aineiston kuvauksessa pitäytyminen.

Massa-aineistosta mininäyte

Harkinnanvarainen aineisto muodostuu fyysisesti osapuolten sekä kansainvälisten toimijoiden virallisista julkilausumista ja sopimuksista, tutkijan vierailuista Tiranassa 2014, Belgradissa 2016, Skopjessa marraskuussa 2018 ja Sofiassa tammikuussa 2019 että teemaa käsittelevistä uutisista. Merkillepantavaa on, etteivät yliopistojen tietokannat olleet poissaolevan tutkijan käytettävissä, ja siksi kirjallisuus painottuu avoimesti saatavissa olevaan materiaaliin – samalla koetelluksi tulee, millaista tutkimusta on mahdollista tehdä puhtaasti julkisen materiaalin varassa. Medialähteiden alkuperä on pääosin (Pohjois-)Makedonian tasavallassa ja Kreikassa, mutta historiallisen ja eritoten aktuaalin kontekstin hahmottelussa hyödynnetään myös muunmaalaisia, Prespa-sidonnaisia uutisia.

Aineistoa peilataan aiempaan idän- ja konfliktitutkimukseen, kahdestakin syystä. Ensimmäiseksi, suomenkielinen ja/tai Suomessa saatavilla oleva Makedonia-tutkimus keskittyy pääosin antiikin aikaan, kieli- ja kirjallisuustieteisiin,

ja pääsy niihin edellyttäisi miltei aina jonkin yliopiston tunnuksia. Makedonian kielikehitystä valaisevat artikkelissa siksi Stojan Kiselinovskin HISTORICAL ROOTS OF THE MACEDONIAN LANGUAGE CODIFICATION (2016) sekä Victor A. Friedmanin The Implementation of Standard Macedonian: Problems and Results (1998). Pirteä poikkeus suomalaisen tutkimuksen virrassa on kuitenkin Annasirkku Tiilikaisen pro gradu –tutkielma Raja- ja kansallisuuskysymykset poliittisessa maantieteessä: tapausesimerkkinä Makedonia (1997), jos kohta yli 20 vuotta vanhan tutkielman antia nykytilanteen tutkimiselle sopii epäillä.

Toiseksi, kansainvälinen tutkimus vaikuttaa Jugoslavian hajoamissodan varjojen hälvettyä virinnee uudelleen vasta 2000-luvun puolivälissä, käväisihän Makedonian tasavalta täysimittaisen sisällissodan partaalla vuonna 2001. Toisin sanoen, edellisvuosikymmenellä pelätty konflikti realisoitui, mikä sekin puhuu konfliktintutkimuksellisen näkökulman puolesta. Asetelma näkyy itse asiassa jo käytetyn kirjallisuuden nimissä, kuten John Shean Macedonia and Greece: The Struggle to Define a New Balkan Nation (2. painos, 2008). John Phillips jopa suoraan luotaa konfliktia teoksessaan Macedonia: Warlords and Rebels in the Balkans (2004), mutta tässä artikkelissa se toimii pikemminkin yleisenä taustamateriaalina.

Andrew Rossoksen Macedonia and the Macedonians A History (2008) on erikoisen kattava ja laaja taustalähde. Tunnettu Henry Noel Brailsfordin Macedonia Its Races and Their Future (1906) on helmi kuvatessaan mitä eloisimmin paikallisia ja heidän tapojaan yli sata vuotta sitten, muttei etene kronologisesti ja toisinaan vaikuttaa sekä asenteelliselta että vanhentuneelta. Tuoreen vastineen yli 100 vuotta vanhalle teokselle tarjoavat etenkin Michael Palairetin Macedonia A Voyage through History (Vol. 1, From Ancient Times to Ottoman Invasions) ja Macedonia A Voyage through History (Vol. 2, From Fifteenth Century to the Present) (kumpikin 2015), mutta osin myös muu kirjallisuus.

Niin sanotun ”Makedonian kysymyksen” kannalta olennaisia käännteitä – Balkanin kriisiä 1875–1878 ja ympäröivien kansallisvaltioiden syntyä – sekä naapurikansojen että suurvaltojen näkökulmasta taustoittavat Alexis Heraclidoksen ja Ada Diallan yhteisartikkeli The Bulgarian atrocities: a bird’s eye view of intervention with emphasis on Britain, 1875–78 (2015) ja jälkimmäisen oma artikkeli The Balkan crisis of 1875–78 and Russia: between humanitarianism and pragmatism (2015). Kemal H. Karpatin The Politicization of Islam Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in Late Ottoman State (2001) sekä saman tekijän artikkeli The Social and Political Foundations of Nationalism in South East Europe after 1878: A Reinterpretation (2002, koko teos on tosin hyödyllinen!) taas välittävät kuvaa ottomaanivaltakunnassa kutakuinkin paralleelisti käynnissä olevista muutoksista ja hallinnon yrityksistä

vastata niihin. Keith Brownin *The Past in Question: Modern Macedonia and the Uncertainties of Nation* (2003) jatkaa luontevasti makedonialaisnationalismin ruotimista, etenkin Kruševon 1903 kansannousun (narratiivien) osalta.

Makedonian tapahtumia toisen maailmansodan ja etenkin Kreikan sisällissodan 1946–1949 aikana valottavat Rossoksen varhainen *Incompatible Allies: Greek Communism and Macedonian Nationalism in the Civil War in Greece, 1943–1949* (1997) sekä André Gerolymatoksen *An International Civil War: Greece, 1943–1949* (2016). Naapurimaiden suhteesta vastaitsenäistyneeseen Makedonian Tasavaltaan arvokasta tietoa kartuttavat P.H. Liottan ja Cindy R. Jebbin *Mapping Macedonia: Idea and Identity* (2004) sekä Dejan Marolovin *The relations between Serbia and Macedonia* (2015). Tekijän kanssa lähes yhtäaikaista analyysiä aivan tuoreista vaiheista edustavat puolestaan Sofia Maria Satanakiksin artikkeli *Greece and the Former Yugoslav Republic of Macedonia: The Prespa Agreement. What comes next?* (2018) sekä Biljana Vankovskan *A Diplomatic Fairytale or Geopolitics as Usual: A Critical Perspective on the Agreement between Athens and Skopje* (2019).

Imperiumien intressipiiri

Aavistuksen kärjistäen on koko ”Makedonian kysymys” yhtä vain vanha kuin Balkanin geologia: maantieteellinen Makedonia käsittää karkeasti nykyisen Pohjois-Makedonian, Bulgarian lounaiskulman Blagojevgradin ympärillä sekä Kreikan koillisosan ja Thessalonikin alueen. Strategisesti Vardarin-Moravan laakso on myös luontevin kulkuväylä Keski-Euroopasta Välimerelle, asutusta alueella on ollut neoliittisesta kaudesta alkaen ja oletettavasti 1050–650 eKr. muotoutui se ”etninen peruspooli, josta historian makedonialaiset ja naapurikansat polveutuvat” (Rossos 2008, 1–2, 4, 11). Tästä muinaisesta väestökannasta mielenkiintoisin arvio tulee Brailsfordilta: toskit, albaanien eteläinen ryhmä, polveutunevat antiikin epeiroslaisista, kun taas pohjoiset heimolaisensa lienevät illyrialaista perää. Traakialaisten tarina jatkuu romaanista kieltä puhuvissa valakeissa, mutta ”läheiset serkut” kreikkalaiset eivät koskaan levinneet juuri rannikon kauppakaupunkeja edemmäs eikä muun väestön hellenisaatio siten kohonnut järin korkeaksi. (1906, 81.)

Vähäinen ja keskittynyt hellenismi äkkiseltään tekee tyhjäksi Kreikan näkemykset Makedonian 4000-vuotisesta kreikkalaisuudesta (Shea 2008, 6), mutta heikkorajainen heimokuningaskunta ei liioin voinut välttää kosketusta ympäröivien helleeniasutusten kera (Palairat 2015a, 18). Toisaalta alueen yhtenäinen kuningaskunta saavutettiin ylipäänsä vasta vuoteen 400 eKr. mennessä (Phillips 2004, 17), ja sekoittumisten ja sulautumisten kautta makedonialaisuus kehittyi omaksi identiteetikseen ja erilliseksi etnisyydekseen – joskin 400-lukuun eKr. mennessä ylhäisö omaksui kreikan kielen (Rossos 2008, 11–12). Koska uuden kielen omaksuminen ja yhtenäisvaltion syntyminen kulkivat samaan aikaan, elleivät käsi kädessä, kreikankielisyyden ja hellenismin arvioinnin alku pitänee kohtuuden vuoksi ajoittaa 400-lukuun eKr.

Vaihtuva väestöpohja?

Nimikiistan kannalta relevanteinta on, että 300-luvulla eKr. hallinneet kuningasisä Filippus II ja Aleksanteri Suuri – molemmat kiistan polttopisteessä – olivat näin vahvasti helleenisen vaikutuksen piirissä, vaikka molemmissa virtasi myös lynkoslaista, esialbanialaiseksi katsottua illyrialaisverta (Palairat 2015a, 15). Samoin on syytä olettaa, että Antigonos-dynastian vallattua koko Kreikan (Phillips 2004, 17) hellenisaatio vain syveni. Toisaalta Rossos esittää, että ”philhellenismi” palveli yksinomaan eliitin intressejä, mutta samalla makedonialaiset yhtä kaikki pysyttelivät erillisinä ja omaleimaisina (2008, 12), mikä verenperimän näkökulmasta ei kenties olisi mahdollottomuus.

Lukuisat sodat Roomaa vastaan kutistivat Makedoniaa, ja vuonna 146 eKr. Makedoniasta tehtiin Rooman provinssi (Phillips 2004, 17). Tasavallan ajalla provinssi ylsi Illyriasta Rodopi-vuorille ja pohjoisessa lähes Tonavaan asti, mutta keisari Augustus kavensi sitä jälleen. 300–400-luvuilta jKr. tunnetaan Macedonia Prima pääkaupunkinaan Salonica [Thessaloniki] ja Macedonia Salutaris/Secunda keskuksenaan Stobi, kumpikin osana Itä-Roomaa. (Rossos 2008, 17).

500-luvulla alkoi slaavien vaellus kreikankieliseen Makedoniaan (Phillips 2004, 17), goottien ja hunnien vanavedessä. Käytännössä pysyvä muutto muistutti ryöstö- ja hävitysretkiä, kuten Thessalonikin piiritykset vuosina 584 ja 586. Bysantti, joka oli sodassa Persiaa vastaan, ei kyennyt patoamaan alkanutta liikettä, ja lopulta vuonna 629 keisari Herakleios salli slaaviasutukset hegemonia-asemaa ja tribuuttia vastaan. (Rossos 2008, 22–23.)

Kreikkalaisen vuoden 1992 vaikutuskampanjan väite numero 8 siitä, että ensimmäinen slaavi astui Makedonian maaperälle vasta tuhat vuotta Aleksanteri Suuren jälkeen (Shea 2008, 6) osoittautuu täten vuodet pyöristäen todeksi. Samalla vahvistuu kampanjan teesi 3 siitä, ettei voi olla olemassa ”historiallisia, kansatieteellisiä, tilastollisia, kyselymäisiä tai arkeologisia” karttoja ja todisteita slaavilaisesta Makedoniasta (Ibid.). Tämä tosin puolustaa paikkaansa vain, mikäli aikajana rajataan antiikkiin ja myöhäisempi kehitys sivuutetaan.

Sitä paitsi 600-luvulla käynnistyi myös bulgaarien muuttoliike, ja 800-luvun jälkipuolella tsaari Boris jopa valloitti osan Makedoniaa (Phillips 2004, 17, 18). Yleisesti slaavien, bulgaarien ja Makedonian kulmasta on relevanttia se, että Suur-Määristä karkotetut pyhien apostolienvertaisten Kyrilloksen ja Methodioksen oppilaat pyhä Kliment (Ohridilainen) ja pyhät Gorazd, Nahum, Angelar ja Savva asettuivat kaikki Bulgariaan – Angelaria lukuun ottamatta vieläpä nykyisen Pohjois-Makedonian alueelle (MPH 27.7.). Pyhien Klimentin ja Nahumin Ohridiin perustama yliopisto ja heidän muokkaamansa kyrillit-sä sekä ensimmäisen slaavipiispanistuimen perustaminen muodostuivatkin merkittäväksi kansalliseksi, kulttuurilliseksi ja hengelliseksi virstanpylvääksi (Phillips 2004, 18).

Vaikkeivat makedonialaissaavit itse juurikaan onnistuneet luomaan keskitettyä omaa valtiota, ratkaiseva alueesta tuli bulgaaritsaari Samuilin ajalla 969–1019, Ohrid pääkaupunkinaan. Huomionarvoista on, että valtiomuodostelman nimeksi tuli ’Samuilin Valtio’ tai jopa ’Makedonian kuningaskunta’ ja että kruunauksen suoritti paavin edustaja. (Rossos 2008, 19, 30, 32.) Paitsi, että idän ja lännen kirkon loitontuessa toisistaan paavin kruunaama tsaari Konstantinopolin takapihalla saattaisi aiheuttaa kanonisia kiistoja, on luultavaa, että ongelma heijastui myös etnisyyksymykseen.

Keskiaikainen kilpakenttä

Sen jälkeen, kun Bysantin keisari Basileios II oli lukuisin – ja legendojen mukaan julmin – voitoin kesään 1018 mennessä kukistanut Samuilin, Makedonias-ta muodostuikin slaavilähetyksen keskus (Rossos 2008, 30–33; Liotta & Jebb 2004, 11). Se, käyttikö Konstantinopoli tätä hengellistä työtä pikemminkin vipuvartenaan edistää hellenismiiä ja kammeta muuta etnisyyttä Balkanilla, ei nimikiistan kannalta ole epäolennaista. Eihän Bysantin valtakunta itsessään ollut järin helleeninen ennen ristiretkiä, ja tuolloisen Makedonian kreikkalaisväestö oli luultavasti paennut kansainvaelluksia linnamaisiin kaupunkeihinsa, koohtyen ja kadottaen entisen helleenikulttuurinsa (Brailsford 1906, 92–93).

Osviittaa tyytymättömyydestä Bysantin väestöpolitiikkaan antavat vuosien 1040 ja 1072 slaavikansannousut, molemmat tsaari Samuilin perillisten johdolla. Edellinen onnistui valloittamaan alueet Belgradista Keski-Kreikkaan ja Durrësista lähelle Serdicaa (Sofiaa), Thessalonikin häämöttäessä horisontissa. Jälkimmäinen kattoi vain Skopjen, Prižrenin, Ohridin ja Nišin, mutta molemmat kapinat murskattiin pian. (Rossos 2008, 36–37.)

Serbian kuningaskunnan synty vuonna 1150 sekä bulgaarien toisen valtakunnan nousu Asen I johdolla 1186 ravistelivat jälleen Balkanin tasapainoa. Liittoutuen milloin kreikkalaisten, milloin latinalaisten kanssa Bulgaria hallitsi koko niemimaata, mukaan lukien Serbia ja Albania. Tsaari Asen IV kuolema vuonna 1241 kuitenkin romahdutti imperiumin, pääkaupunki Veliko Tarnovon säilyttäessä häivähdyksen itsenäisyyttä aina osmanivalloitukseen saakka. (Brailsford 1906, 96–97.)

1200–1300-luvuilla Makedoniaa hallitsivat Serbian kuninkaas, joista Štefan Dušan teki Skopjesta jopa pääkaupunkinsa (Phillips 2004, 18). Kuten Asen I valtakunta, tämäkin imperiumi levisi koko niemimaan yli Konstantinopolia ja Thessalonikia lukuun ottamatta, ja Štefan päihitti vieläpä unkarilaiset ja turkkilaiset. Kuninkaan äkkikuolema Bosporin edustalla johti kuitenkin valtakunnan pirstaloitumiseen. (Brailsford 1906, 97.; keskiaikaiset valtakunnat karttana, kts. Rossos 2008, 21)

Isäänsä valtaistuimelle seuranneen Štefan Uroksen aikana feodaaliherrojen asema oli kasvamassa, ja erityisesti Makedoniaa hallitsi kymmenen paikallista magnaattia. Heistä Vukašin julistautui Prižrenin, Skopjen ja Prilepin kuninkaaksi, kun taas hänen veljensä Ugleša hallitsi kaakkoiskulmaa. Veljekset sopivat yhdessä kohtaavansa etenevät ottomaanit, mutta Maritsa-joen taistelu vuonna 1371 päättyi katastrofiin – Vukašinin pojan ja seuraajan Marko Kraljevićin oli hyväksyttävä sulttaanin yliherrsus. (Rossos 2008, 40.) Tosin paikallisvasallien sallittiin hallita maitaan parikymmentä vuotta ennen politiikan

muuttumista varsinaiseksi ottomaanisaatioksi (Paraillet 2015b, 2), arvattavasti Kosovo Poljen taistelun vanavedessä.

Voimakkaiden slaavilaisten valtakuntien verrattain lyhyet – ja siten juurtumisajaltaan vähäiset – elinjaksot puolustaisivat edelleen kreikkalaisteesiä siitä, ettei ole eikä voi olla olemassa ”historiallisia, arkeologisia, etnografisia, tilastollisia tai kyselymäisiä tietoja ’slaavilaisesta’ Makedoniasta” (Shea 2008, 6). Toisaalta, kuten Brailsford huomauttaa, niin Bulgarian kuin Serbiainkin imperiumia ylläpiti tyrannin tahto kansan sijasta ja kummankin mahti oli aseiden varassa. Niiden hallinto noudatti bysanttilaista mallia ja kirkko mukaili kreikkalaista ortodoksiaa – mitä vaihtoehtoja Makedonialle jäi omaleimaisuudessa? (1906, 98, 99.)

Otollinen ottomaanivalta

Paradoksaalisesti poistaessaan edellisiltä imperiumeilta periytyneen feodaalijärjestelmän tuore ottomaanivalta näytti avaavan tietä niemimaan edistykselle. Uskonnollisten itsehallintoyksiköiden, millettien, luominen toi kyllä muun muassa taloudellisia, poliittisia ja kulttuurillisia velvoitteita sekä rajoitteita, mutta eriuskojen suvaitseminen oli laajempaa kuin lännessä. Vieläkin enemmän, Konstantinopolin patriarkan asema vahvistui sulttaanin tehtyä institutiosta paitsi ortodoksien hengellisen myös maallis-laillisen kaitsijan, siten kohottaen hänet ortodoksien edustajaksi hovissa sekä vastuulliseksi näiden veronkannosta, siviiliasioista ja koulutuksesta. (Rossos 2008, 44, 45.)

Kääntöpuolena oli se, ettei kristittyjen sallittu kantaa asetta eikä ratsastaa ja että asepalveluksen sijaan nämä maksoivat erillisveroa, toista sataa vuotta lapsina (Phillips 2004, 19). Olennaista on myös, että järjestelmä asetti kaikki yhden uskon tunnustajat yhteen millettiin riippumatta etnisestä alkuperästä, ja täten Balkanin enemmistöväestön seuraavien vuosisatojen kehitystä tulee lähestyä nimenomaan ortodoksisuuden, romaios-sanasta juontuvan, *rum-milletin* eikä etnisyyden kautta (Rossos 2008, 44). Järjestelmää pitää moittia paikallisten olosuhteiden unohtamisesta, mutta imperiumin mitassa se ei liene relevanttia.

Suosiollinen sulttaani

Päinvastoin, moni kristitty suhtautui suopeasti millettiin, etenkin kun erioikeuksia tai vapauksia alettiin suomaan niille ryhmille, jotka vastineeksi palvelivat valtaa esimerkiksi kuljetusreittejä ja vuoristosolia vahtimalla (Phillips 2004, 19). Kristitty agraariväestö sai myös asustaa jopa sulttaanin, hallintoviranomaisten tai muslimien hyödyksi tarkoitetuilla maa-alueilla, ja kokonaisuutena näiden

verotaakka oli keveämpi kuin läntisen vastineensa (Rossos 2008, 46). Tämä yhdessä [ortodoksijuurilleen palanneen] Skanderbegin (Skenderbey) epäonnistuneen vuoden 1486 kapinan kera saattaa osaltaan selittää, miksi valtaosin Bosnian ja Albanian kristityt kääntyivät islamiin (Phillips 2004, 19).

Mutta koska kääntymistä tapahtui mainituilla reuna-alueilla eikä juuri muualla, täydentävää selitystä täytynee hakea enemmän tai vähemmän kansallisen instituution puuttumisesta, esimerkiksi kirkosta. Bulgarian patriarkaatti lakkasi Veliko Tärnovon liekkien myötä 1393, mutta Ohridin arkkihiippakunta säilyi suht' itsenäisenä Balkanin slaavien sekä Valakian, Moldavian, Etelä-Italian, Dalmatian ja Venetsian ortodoksien kaitsijana (Rossos 2008, 45, 57). Serbian patriarkaatin lakkauttaminen vuonna 1459 ensi Ohridin vaikutusvaltaa, mutta Pećin istuimen palauttaminen 1557 asetti ortodoksit aina Itä-Bulgariasta Bosnia-Hertsegovinaan ja pohjoisesta Makedoniasta Habsburgien ja Venetsian alueelle serbialaiseen kaitsentaan (Phillips 2004, 19). Toisaalta kummankaan hiippakunnan status ei ollut lähelläkään Konstantinopolin patriarkanistuinta, jota hallitsivat voimakkaat paikalliset kreikkalaissuvut – sekä Ohridin ja Pećin istuin lakkautettiin 1760-luvulla (Rossos 2008, 45).

On mahdollista, että Konstantinopolin ortodoksinen väestöpolitiikka jatkui tänä aikana samanlaisena hellenisaationa kuin seitsemisen sataa vuotta aiemmin. Tässä skenaariossa kirkko toimi jälleen kreikkalaisuuden juurruttajana ja makedonialaisuuden kitkijänä, mutta toisaalta Moldavian ja Valakian ruhtinaskuntien paralleeli kehitys ei aukottomasti todista tästä. Konstantinopolin kreikkalaisylhäisö pikemminkin taisteli keskenään vallasta ja jätti syrjäisimpien seutujen asiat huomiotta (King 2000, 17).

Silti kreikkalaisuuden ote kirkosta ja koulutuksesta tiukkeni Ohridin ja Pećin hiippakuntien lakattua, vaikka pienimuotoista paikallisen (slaavi)kulttuurin kehittämistä esiintyikin luostareissa (Rossos 2008 57–58). Toisin sanoen, pyhien Klimentin ja Nahumin työ kantoi yhä hedelmää? Makedoniassa rum-millet pitäytyi kokonaisuutena kuitenkin ”bysanttilaisessa hovielämässä” ja ylläpiti ”kreikkalaisuutta kreikkalaisen ortodoksiaversion kera” vielä pitkään 1800-luvulla (Brailsford 1906, 62). Toinen menestystekijä saattoi olla se, että kreikkalaiskoulut nauttivat Konstantinopolin ja paikalliseliitin suosiota sekä tarjosivat uudenaikaista opetusta – signaloiden helleenihegemoniaa yli Makedonian (Rossos 2008, 58).

Huolimatta kreikkalaiskulttuurin ylivallasta on merkillepantavaa, että kun muut Balkanin valtiot alkoivat koota itseään Turkkia vastaan 1600–1900-luvuilla, myös Makedoniassa virisi vastaavia tunteita (Shea 2008, 14). Sotilaallinen suoritus- ja aloitokyvyt olivat yleisesti uuden ajan myötä kääntyneet Euroopan hyväksi, joka 1600-luvun lopulta alkaen ryhtyikin hyökkäyskannalle. Sekä Itävalta että Venäjä seuraavina vuosisatoina vähitellen lähenivät Bosporin

salmia, paitsi ajautuen katkeraan keskinäiseen kamppailuun, myös elävöittäen niemimaan slaavien kansallistuntoja (Rossos 2008, 57–58.)

Nimikiistan näkökulmasta makedonialaisten kansallinen herääminen ei ole vähäpätöinen seikka, mutta liikehdinnän luonne ja sen lojaliteetti on eri kysymys. Paikallisten tilanne oli varsin monimutkainen: heidän verensä sisältänee serbi-, bulgaari-, petšenegi- ja kumaaniaineiksia eikä alkuperäinen asujaimisto kokenut ”rotutietoisuutta” ennen kuin se slaavivaltojen puolesta heille annettiin (Brailsford 1906, 101). Rossos kuitenkin ajoittaa erillisen ”makedonialaisen tietoisuuden, identiteetin, nationalismin” kehittyneen viimeistään 1860-lukuun mennessä (2008, 61), mikä sinänsä osuisi yhteen kansallisvaltioaatteen yleiskehityksen kanssa.

Mureneva muslimi-imperiumi

Toisaalta ristiriita lievenee tai jopa poistuu, kun huomioidaan, että historiallisista syistä Kosovo ja luode olivat serbialaisia, Ohridin asujaimisto bulgaareja ja että muu Makedonia jäi yhä kysymysmerkiksi (Brailsford 1906, 101) – mistä kielellinen variaatio näyttäisi samoin todistavan (kts. Friedman 1998, 4–5). Eräänä kansallishengen elähdyttäjänä saattoivat toimia laadinnassa olevat ottomaanivaltakunnan perustuslaki ja parlamentti, jonka 130 edustajasta ajalleen suhteellisen liberaalisti 80 oli oleva muslimia ja 50 ei-muslimia, kunnioittaen siten etnistä jakaumaa (Karpas 2002, 361). Toisaalta Röder toteaa perustuslain taanneen kyllä vallan kolmijaon, mutta jättäneen määrittelemättä vastuu- ja valtasuhteet sulttaanin, lainsäädännön ja toimeenpanon välillä (2012, 329). Käytännössä koko perustuslaki toimikin ainoastaan uudistusmielisten keppihevosenä kamppittaa sulttaania ja edustaa ”sitä kansaa”, jonka reformistit itse kulloinkin intressiryhmäkseen määrittelivät (Karpas 2001, 165).

Täten enemmänkin Turkin rappeutuminen oli aikaa sitten suosinut nationalismien edistymistä Balkanilla eikä niemimaan muu väestö epäröinyt tarttua tilaisuuteen. Autonominen Serbia oli muodostettu jo puolisen vuosisataa aiemmin, Kreikan kuningaskunnan syntyä 1830 seurasivat Montenegron ruhtinaskunnan itsenäistyminen 1857 (Rossos 2008, 60), romanialaisten ruhtinaskuntien yhdistyminen 1859–1862 (Bărbulescu ym. 1998, 374–380) sekä Venäjän tukeman Bulgarian eksarkatin, riippumattoman kirkon, luominen 1870 (Phillips 2004, 23). Varsinaisten kansannousujen aallon heinäkuussa 1875 aloittivat Hertsegovinan serbit, heitä seurasivat pian maanmiehet Bosniassa, bulgaarit nousivat kapinaan vajaa vuotta myöhemmin, ja lopuksi Serbia ja Montenegro kesällä 1876 hyökkäsivät Turkia vastaan (Heraclides ym. 2015, 148).

Kukin kapina murskattiin verisesti, mutta suurvaltojen silmät seurasivat jo pysyvästi niemimaan kehitystä. Niin kutsutussa Konstantinopolin konfe-

renssissa joulukuussa 1876 hyväksyttiin Venäjän ”minimiesitys”, joka sisällytti pääosin bulgaarien asuttamat alueet kahteen eri entiteettiin ja joka salli pieniä aluemuutoksia Serbian ja Montenegron eduksi. Erityisesti Britannia kaatoi sopimuksen ja tosiasiaa eskaloiti tilanteen – Venäjän kunnian tähden, kristityt Turkin ikeestä vapauttaakseen, tarvittavien uudistusten toteuttamiseksi sekä kestävän rauhan vuoksi tsaari Aleksanteri II marssi uskonveljiensä tueksi huhtikuussa 1877. (Dialla 2015, 175–176, 177.)

Puhjennut Turkin sota tunnetaan Suomen Kaartin paluulaulusta, mutta sen päättänyt San Stefanon rauha 3.3.1878 muodostui mitä ratkaisevammaksi koko Balkanin jatkokehityksen kannalta. Romanian ja Serbian kuningaskunnat itsenäistyivät (Rossos 2008, 60), ja samalla muodostettiin autonominen Bulgaria, joka yhä viettää kansallispäiväänsä maaliskuun 3 p:nä. Makedonia annettiin Bulgarialle puskuriksi, mutta Sofian karvaaksi tappioksi Berliinin kongressi palautti sen pian ottomaaneille (Liotta & Jebb 2004, 61).

Viimeistään tässä vaiheessa ”Makedonian kysymys” vakiintui niemimaan kohtalon määrittäväksi tekijäksi. Tuoreet kansallisvaltiot havittelivat keskenään jäänyttä Makedoniaa, ja kukin kehitti etnisiä argumentteja oikeuttaakseen

vaatimuksensa – tässä tapa merkitä henkilön etnisyyks kirkollis-koulutuksellisen lojaliteetin mukaan oli ratkaisevaa (Rossos 2008, 61, 73; Brailsford 1906, 106). Kirkoissa, kouluissa ja muussa kulttuurielämässä serbit perustelivat vaadettaan kielio pillalla ja jaetuilla juhlaperinteillä, bulgaarit fysiologialla ja murreopilla sekä kreikkalaiset monien makedonialaisten itse kokemallaan kreikkalaisuudella (Rossos 2008, 74). On syytä olettaa, että naapurimaiden aggressiiviset identiteettikampanjat viivästyttivät, peräti patosivat, paikallista nationalismia.

Siihen viittaa sekin, että Makedonian vastarintaliike VMRO (engl. IMRO) saatiin perustettua vasta vuonna 1893 (Liotta & Jebb 2004, 61). Sisäiset jakolinjat paljastavat vielä käymistilassa olevan nationalismin: oikea laita avoimesti suosi bulgarialaisuutta, kun taas vasen oli kallellaan sosialismiin eikä herkkä kansallisuuskysymys siten muodostunut kärkiteemaksi. Poliittinen vapautuminen, makedonialainen kansa sekä kaikkien etnisyyksien ja uskojen tasa-arvo hallitsivatkin liikkeen alkutaivalta. (Rossos 2008, 94–95.)

Maltillinen ohjelma ehkä suosi VRMO:a, sillä yksin ajalla 1898–1903 liike kykeni käymään satoja taistelua turkkilaisia vastaan ja toteuttamaan salamurhia Bulgariassa (Liotta & Jebb 2004, 61; Phillips 2004, 25). Toisaalta jäsenten pidätykset keväällä 1902 ajoivat liikkeen jyrkän linjan haltuun, ja vuoden päästä se kiihdytti väkivaltaisia iskujaan Thessalonikissa maailman huomion kerryttämiseksi (Rossos 2008, 106–108). Samalla hävisi maltillisen kärkinimen Gotse Deltševin ajatus Makedonian tulevaisuudesta – kansallinen vapautuminen ei voisi nojata sen paremmin bulgarialaisiin, kreikkalaisiin kuin serbialaisiinkaan (Phillips 2004, 24).

Kansannoususta kansademokratiaksi

Ironista kyllä, kliimaksissaan Makedonian vapautuminen nojasikin aivan muuhun, nimittäin romaanista kieltä puhuvaan soturiin, Pitu Guliin [Peto Guleviin]: kansannousu tapahtui Pyhän profeetta Eliaan päivänä [Ilinden, juliaanisisessa kalenterissa 2.8.] Bitolan piirissä vuonna 1903 (Brown 2003, 1). Kapinallisten onnistui seuraavana päivänä julistaa Kruševoon oma tasavalta sosialistisen Nikola Karevin johdolla, ja huomattavia vallankumoustoimia nähtiin muun muassa Kastoriassa, Florinassa sekä Ohridin että Prilepin alueella (Rossos 2008, 109). Miltei aikalaistaltiointi kertoo pragmaattisesti Kruševon ottomaanihallintorakennuksen ja varuskunnan piirtämisestä ”Valakki-Peton” johdolla, olojen järjestämisestä punalippujen alla, kaatuneille kussakin kirkossa pidetyistä muistojumalanpalveluksista sekä vääjäämättömästä lopusta (Brown 2003, 12–15).

Kruševon tarina kääntyi murhenäytelmäksi 12.8.1903 turkkilaisten piirittäessä kaupungin ja lahdatessa suuren osan väestöä (Liotta & Webb 2004, 20). Sotilasoperaatiot ympäri Makedoniaa olivat ohi noin kahdessa kuukaudessa, mutta ottomaanien ja muslimien puolisolitaallisten joukkojen terrori kristittyjä vastaan jatkui vielä viikkoja. Tappio ajoi vapausliikehdinnän kriisiin: bulgaari-mieliset oikealla menettivät uskonsa Bulgarian tukeen ja makedonialaisilaita vasemmalla etnisyyksien yhdistelmään, mikä viidessä vuodessa marginalisoi koko liikkeen (Rossos 2008, 110, 112, 117).

Paikallinen pelinappula

Bulgarian passiivisuus on toki outoa, koska se aiemmin propagoi Makedonian autonomian puolesta (Brailsford 1906, 105). Sekä VRMO:n oikeiston että vasemmiston silmissä autonomia olisi kaiketi antanut pohjan rakentaa kaikkea sitä, mihin Ilinden tähtäsi ja on siitä lähtien edustanut: vapaata Makedoniaa koko maantieteellisessä laajuudessaan, asukkaiden kutsuessa itseään makedonialaisiksi etnisten määritteiden sijasta (Rossos 2008, 111). Ei silti pidä unohtaa, että syksyn 1908 itsenäisyysjulistukseensa saakka Bulgaria oli itsekin vasta autonominen ruhtinaskunta Turkin alla, ja siten ulkopoliittinen saati sotilaallinen seikkailu Makedoniassa olisi voinut koitua kohtalokkaaksi.

On pikemminkin syytä olettaa, että Makedonian autonomian olisi ollut tarkoitus toimia vain tilapäisenä siirtymävaiheena, ja heti, kun Bulgaria saavuttaisi täyden itsenäisyyden, se nielaisi Makedonian. Ennen tätä Makedonia toimiisi puskurina, sillä vastaavasti Kreikan ja Serbian päämääränä siinsi puhdas alueliitos (Brailsford 1906, 105). Lukuisia serbialaisia, bulgarialaisia, VRMO-oikeistolaisia ja kreikkalaisia asejoukkoja toimi jo Makedoniassa, mutta Turkin Nuorturkkilainen vallankumous ja perustuslain palauttaminen vuonna 1908 pakottivat Belgradin, Sofian ja Ateenan vaihtamaan taktiikkaansa laillisen vaikuttamisen keinoihin (Rossos 2008, 122–123).

Odotukset nuorturkkilaisten reformeista raukesivat miltei heti tyhjiin, ja Balkanin valtiot olivat taas auttamatta sidottu taistoon Makedonian yliherruudesta (Phillips 2004, 28). Itävalta-Unkarin 1908 suorittama Bosnia-Hertsegovinan pakkoliitos uhkasi Venäjän intressejä Balkanilla, mutta vaikka suurvaltojen sota vältettiin, spiraali sysäsi niemimaan valtiot solmimaan liittokuntia aina lokakuun 1912 alkuun (Rossos 2008, 124). Ensimmäinen Balkanin sota puhkesi välittömästi, ja rauhassa toukokuussa 1913 Serbialle tuli Vardarin allas keskuksenaan Skopje sekä Bitola, Bulgarialle Traakia ja Kreikalle Thessaloniki ja Preveza, suurvaltojen luodessa vielä itsenäisen Albanian (Shea 2008, 102).

Erityisesti Makedonian kohtalo hiersi liittolaissuhteita: Kreikka ja Serbia kantoivat päävastuun alueen taisteluista ja miehityksestä, mutta Bulgaria

havitteli Skopjea ja Bitolaa sekä luoteisosia, Thessalonikia ja Traakiaa (Rossos 2008, 126). Ex-liittolaisten ja Turkin sota Bulgariaa vastaan syttyi edellisten tykinjyskeiden hädin tuskin laannuttua, ja Bukarestin rauhassa suurin osa Makedoniasta luovutettiin Serbialle ja Itä-Traakia Turkille, Romanian saadessa palan Pohjois-Bulgariaa (Shea 2008, 102; kartta, kts. Ibid., 103). Kohtalokkaimman kuoliniskun sai kenties VRMO – kaikkien osapuolten terrori ja väkivalta toisiaan ja siviilejä kohtaan (Phillips 2004, 30) tekivät tyhjäksi yhteisen makedonialaisidentiteetin?

Nimikiistalle merkittävää on, etteivät uudet valtiat tunnustaneet yhdenkään vähemmistön elävän annektoimallaan alueella ja että nämä korvasivat paikallisen kielen omallaan (Shea 2008, 107). Käytännössä elokuun 1913 rauha sanelekin seuraavan sodan askelmerkit: paitsi makedonialaisia, etenkin Bulgariaa aluejako kismitti, ja Sofia läheni keskusvaltoja Makedonia horisontissa siintäen. Menestyksenkäs hyökkäys Serbiaa vastaan käynnistyi syksyllä 1915, ja rintama vakiintui kolmeksi vuodeksi Thessalonikin lähelle. (Rossos 2008, 127–129.)

Kielletystä kommunistikonstruktiksi

Versailles'n ja Sèvres'n rauhoissa 1919–1920 Kreikka veloitettiin takaamaan vähemmistöjen koulutukselliset ja kielelliset oikeudet pohjoisosassaan, niin kutsutussa Egeanmeren Makedoniassa (Shea 2008, 109). Makedonialaiset – lukuun ottamatta harvoja bulgaarisympatsoijia – itse näkivät parhaimmaksi suurvaltojen takaaman autonomian tai autonomian osana eteläslaavien valtiota (Rossos 2008, 129), toisin sanoen, luottamus rajanaapurien hyväntahtoisuutta kohtaan puuttui. Syystäkin, jatkoihan Bulgaria perinteistä linjaansa esittäessään kaikki makedonialaiset bulgaareina, mikä vuonna 1924 tosin johti Ateenan ja Sofian sopimukseen vähemmistöoikeuksista (Shea 2008, 129–130).

On todennäköistä, että sopimus takasi kyllä Kreikan bulgaarien ja Bulgarian kreikkalaisten oikeudet, mutta varoi visusti ottamasta kantaa Makedonian kysymykseen. Eikä Belgrad-vetoisenkaan Jugoslavian politiikka muodostunut sen liberaalimmaksi: kuningaskunnassa pidettiin Vardarin Makedoniaa periserbialaisena ja sen väestöä (etelä)serbeinä eikä näillä ollut muodollista edustusta valtioelimissä (Rossos 2008, 135). Näin ollen makedonialaisten tunnustaminen vähemmistöksi olisi paitsi poistanut kaikilta rajanaapureilta argumentin vaatia maata itselleen etnisiin perustein, myös avannut vaarallisen debatin siitä, mitä/minkä kansan vähemmistöä paikallinen asujaimisto edustaa. Tosin yhtenä taustavoimana koko vähemmistösopimukseen lienee ollut se, että Egeanmeren Makedonian kreikkalaisuus vain kohosi Kreikan ja Turkin väestövaihtojen myötä 1922–1923: arviolta 650 000 Anatolian kreikkalaista asetui alueelle, mutta 350 000 muslimia ja bulgaaria lähti (Shea 2008, 105, 106).

1920- ja 1930-luvun politiikkaa voi hyvin kutsua denationalisaatioksi: Vardarissa serbit harjoittivat uudisasutuspolitiikkaa, kontrolloivat päätöselimiä ja koulutusta sekä kitkivät kaiken omaleimaisuuden ja kansallisuusaatteen (Ibid., 112; Rossos 2008, 135). Lyhyttä vapaampaa jaksoa vuonna 1925 lukuun ottamatta Ateena taas poistatti makedonian kielen kouluista, kirkosta, monumenteista ja jopa perheenjäsenten väliltä sekä edellytti nimistön kreikkalaistamista. Bulgariakaan ei sallinut makedoniaa julkisessa kanssakäynnissä, mutta myöhempää alueliitosta tähyten hiljaisesti tuki jälleen virinnee VRMO:n Pirinistä käsin toteuttamia terrorioperaatioita Egeanmeren ja Vardarin Makedoniassa (Shea 2008, 109, 113).

Makedonian kansallisen kehityksen kannalta on huomionarvoisinta, että VRMO:ta halvasi sama jakaantuminen kuin sen alkuaikoina. Kreikan puolella merkitys oli yleensä vähäinen, 1930-luvulla oikeisto menetti asemiaan vasemalle laidalle, kun taas Bulgarian haara oli kauttaaltaan bulgaarien suurvaltaa mielivien käsissä. Vasemmistolaitaa kannatteli se, että moni sen edustaja kuului samalla joko Kreikan, Bulgarian tai Jugoslavian kommunistipuolueeseen – ainoihin tahoihin, jotka tunnustivat makedonialaisen kansakunnan ja näiden oikeuden omaan valtioon. (Rossos 2008, 180.)

Konkreettinen osoitus tästä makedonialaisille olivat sota-aikaisten Titon partisaanien tiedotuksessaan käyttämät paikallismurteet, sopu kirjakielestä sekä omakielisten koulujen ja jumalanpalvelusten pitäminen (Shea 2008, 114). Vastaavasti maa-alueen katkerasta merkityksestä kreikkalaisille kertoo myös paljon se, että pelätessään poliittisia seurauksia Makedonian ja Traakian hylkäämisestä ylipäällikkö Papagos oli kieltäytynyt keväällä 1941 vetämästä kolmea divisioonaa enempiä joukkoja Aliakhmon-linjalle 160 kilometriä etelämmäs, jossa vahvistuksina olivat lisäksi britit (Gerolymatos 2016, 44). Tosin, kuten Rossos huomauttaa, eivät kolme kommunistipuoluetakaan välttämättä (olleet) sopineet lopullista Makedonian muotoa, vaan hahmottelivat yhäti kukin ratkaisua: mikä osana omaa maataan, mikä osana itsensä hallinnoimaa eteläslaavien liittovaltiota tai kreikkalaisittain kokonaan näiden ulkopuolella (2008, 190).

Tämä muun muassa neuvostolaisen Moldovan-politiikan valossa (Lamminparras 2014a, 47–52; 2014b, 44–45) uskottava, sisäinen debatti antaa tosiasiaassa lisäselkänöjaa kreikkalaisväitteille teennäisestä maasta, ennen kommunistejahan mikään 1900-luvun väestölaskenta ei taltioinut yhtään ”etnistä makedonialaista” (Shea 2008, 6). Toisaalta Kreikan sisällissota 1946–1949 sementoi Egeanmeren (Kreikan) Makedonian väestöpohjan, paitsi siksi, että slaavinkieliset näyttelivät kommunistien joukossa johtavaa roolia (Palairt 2015b, 224), myös, koska Kreikan Kommunistinen puolue (KKE) kaavaili alueen luovuttamista Jugoslavialle ja myöhemmin Bulgarialle (Gerolymatos 2016, 179). Liittoumaa vaille Neuvostoliiton tukea jääneen KKE:n kanssa voi arvioida lähinnä

ideologisesti käytännölliseksi, mutta joka tapauksessa vasemmiston tappio Ateenan-taistelussa lamautti paitsi kreikkalaiskommunismiin, myös romahdutti makedonialaishaaveet vähemmistöoikeuksista. Antautumista seurannut ankara oikeistoterrori kohdistui erityisesti pettureiksi katsottuihin slaaviasukkaisiin ja ajoi näitä tuhansittain maanpakoon – valtaosin vastaperustettuun Jugoslavian eteläiseen liitontasavaltaan Makedoniaan. (Rossos 1997, 42, 55–57.)

Riitaisa referendum

Kuvaavaa paitsi sisällissodan arville, etenkin ”Makedonian kysymyksen” herkyydelle on se, että moni Egean Makedonian slaavi sai palata kotiseudulleen vasta yli 50 vuotta myöhemmin (The Guardian 2003). Aina Prespaan astihan Kreikka piti pohjoista valtiomuodostelmaa ykskantaan inhorealistisena kyhäelmänä: ainoastaan serbejä kampittaakseen ja tulevia alueliitoksia pohjustaakseen Josip Broz Tito ”tyhjästä vuonna 1944” nimesi eteläisen Serbian ”Makedoniaksi”, eikä tämä ”Jugoslavian Makedonia” edes sijaitse historiallisen antiikin kuningaskunnan maantieteellisellä alueella (Shea 2008, 6, 7). Asettumatta edes Ateenan kannalle voi myös kysyä, mitä tuolloisen makedonialaisidentiteetin juurtuneisuudesta kertoo se, että liitontasavallan johtoon 1945 nousseen Lazar Kolisevitšin piti ensitöinään puhdistaa yhtäältä bulgaarimieliset ja toisaalta keskusjohtoista Jugoslaviaa vastustavat sekä se, että kielen kodifiointikin törmäsi heti kysymyksiin aakkostosta ja kirjakielen murrepohjasta (Kiselinovski 2016, 136–137).

Näistä tulokulmista Prespan ratkaisua – nimi Република Северна Македонија, Pohjois-Makedonian tasavalta, sekä Kreikan erityinen tunnustus ”makedonialaiselle” kansallisuudelle ja ”makedonian” kielelle (AGREEMENT 2018) – seuranneet valtavat mielenosoitukset käyvät ymmärrettäviksi, pohjoisen Makedonia-maakunnan 100 000 ihmisen kokoontumisesta puhumattaakaan (Satanakis 2018, 3). Ja kuin peilikuvana tavallisten kreikkalaisten vuosien 1991–1992 tyrmistyksestä (Gerolymatos 2016, 179), Ateenan Syntagma-aukiolla kuulteli nimenomaan ärtymys Kreikan kulttuuriperinnön ja historian omaehtoisesta luovuttamisesta (DW 2019). Ehkä juuri tästä syystä sopimus edellytti vain molempien maiden parlamenttien ratifiointia, muttei kummaan kansanäänestystä (AGREEMENT 2018).

Sama perustelu maansa polkuhintaan myymisestä kaikui myös makedonialaispuolella (RFERL 2018) – sillä erolla, että sikäläinen lähestymistapa oli tietenkin päinvastainen. Referendum nimestä päätettiin silti järjestää 30.9.2018, ja ennalta tiedettiin, että äänestysaktiivisuus muodostuu kynnyksikysymykseksi

(BI 2018a). Lain mukaan kansanäänestys on mitätön, jollei vähintään puolet äänioikeutetuista osallistu, eikä sen lähellekään povattu päästävän (IRI 2018).

Opposition kansallismieliset, moni kansalaisjärjestö sekä silloinen nationalistipresidentti Gjorge Ivanov kampanjoivatkin vahvasti koko äänestystä vastaan (AP 2018). Referendumiin toteutumiseen tai epäonnistumiseen pyrki ennalta vaikuttamaan myös usea ulkoinen taho. Kyynisten valtapelien tulokulmasta pitäisi kaiketikin olettaa, että yhtäältä Kreikan oikeistopuolueet masinoivat Syntagma-aukion mielenosoitukset ja että toisaalta nationalistit Skopjessa organisoivat äänestysboikotin, eikä vähiten vieraan pääoman ja ulkomaisten informaatio-operaatioiden avulla.

Teesi ei kuitenkaan vakuuta, sillä kymmenien – ellei satojen – tuhansien ihmisten syöksy kaduille tuskin voi olla ainoastaan vierasmaalaisten toimien ansiota. Syytöksiä salakavalista mediakampanjoista ja rahoituseristä suunnattiin etenkin Moskovaan kohtaan, mutta perustelut tapasivat jäädä vajavaisiksi, toisinaan ilmaan heitetyiksi, eikä niiden lähteitä liioin arvioitu kriittisesti (DW 2018; DM 2019; The Guardian 2018a). Esimerkiksi verrokkikuvaus Kremlin elähdyttämästä Montenegron NATO-jäsenyyden estävästä, väkivaltaisesta vallankaappauksesta 2016 suorastaan herkkutelee populaaritaiteen stereotyyppiolla (NYT 2016), mutta totta toki on, että Venäjälle edes Makedonia-nimikiistan jatkuminen olisi mielekkäämpää kuin sen ratkeaminen. Ulkopuolinen EJTM paitsi patoaisi EU:ta ja Natoa, myös keveämmin mahdollistaisi Moskovan jalansijan ja vaikutusoperaatiot niemimaalla.

Trollijahdissa unohtui myös Venäjän ulkoministerin hyvissä ajoin tammi-kuussa 2018 antama lausunto. Siinä Lavrov vakuutti Moskovan kunnioittavan minkälaista sopimusta tahansa – kunhan päätös tehdään Makedonian perustuslakia ja säädöksiä noudattaen (TACC 2018). Vaikka Kremlillä on vaihteleva tapansa tulkita perustuslaillisuus (tai sen puute), merkillepantavaa on, ettei lännessä tätä kantaa esitetty tai vaadittu.

Eivätkä länsivallatkaan jääneet toimeettomiksi infosodassa. Kolmisen viikkoa ennen referendumia Saksan liittokansleri Merkel vieraili Skopjessa sekä totesi kansanäänestyksen ”harvoin eteen tulevaksi historialliseksi mahdollisuudeksi” (TSG 2018), ja tovin päästä Yhdysvaltain puolustusministeri Mattis piipahti ylistämässä pääministeri Zajevin ”väsymättömiä ponnisteluja Prespan sopimuksen täyttämiseksi” (USDD 2018). Olisi ehkä kiintoisaa aprikoida, miksi USA lähetti juuri puolustusministerin, mutta olennaista lienee, että arvovie-raiden visiitit signaloivat lännen pelkoa mitättömäksi jäävästä kansanäänestyksestä.

Tosin EU:n ja USA:n poliitikkojen kampanjointi ja pelko olivat perustellut, sillä käytännössä äänestys koski (tulevan Pohjois-)Makedonian länsiorientaatiota

eikä suinkaan keskittynyt varsinaiseen nimeen. Referendumin kysymys oli nimittäin muotoiltu lievän ohjaavaksi: ”Oletteko maan EU- ja Nato-jäsenyyden kannalla hyväksymällä Kreikan tasavallan kera solmitun sopimuksen?” (BI 2018b). On kohtuullista huomauttaa, että demokratian kulmasta olisi kenties paikallaan ensin määritellä valtion olemus – ja vasta sitten alkaa keskustelu maan poliittisesta suuntautumisesta.

Tapahtumaton tahdonilmaus

Kansanäänestyksen tulos sinänsä osoittautui vahvasti länsimieliseksi, kyllä-ääniä kertyi 91,46 ja ei-ääniä ainoastaan 5,65 prosenttia. Aktiivisuus jäi kuitenkin kauas lain määrittämästä hyväksytyin rajasta – se oli vain 36,91 % – ja siten tahdonilmaus jäi mitättömäksi. (META 2018a.) Kansanäänestyksen alullepanijalle, pääministeri Zajeville, luvut koituvat eittämättä arvovaltatappioksi.

Äänioikeus oli kaikkiaan 1 806 336 henkilöllä, joista 609 713 äänesti puolesta (Ibid.). Päälukujen valossa kansalaisten passiivinen tahdonilmaus on tietenkin selvä, mutta silti olisi kenties liian yleistävää esittää kaikki boikotoijat jotenkin yhtenäisenä ryhmänä. Samalla on vahva syy olettaa, etteivät Venäjän tai minkään muunkaan tahon väitetyt disinformaatio- ja vaikutuskampanjat yksin tai edes valtaosin selitä tulosta – nukkuisiko yli miljoona äänestäjää vain Kremlin tai Brysselin trollien ansiosta?

Tässä mielessä myös presidentti Ivanovin lausunto äänestyksestä, jota ei tapahtunut ja joka ei kuvasta kansan tahtoa, asettuu oikeaan kehykseen – samoin kuin veto-oikeuden käyttö kahdesti (Vankovska 2019, 119). Sinänsä valtionpäämiehen mukaan maan paikasta läntisissä rakenteissa ei ole ”dilemmaa”, niihin tulee kuitenkin päästä muun muassa ”inhimillinen kunnia säilyttäen ja ilman kaksoisstandardeja”. (КУРПР 2018a.) Kommentissa kuvastuu paitsi kylmäkiskoisuus vasemmiston hanketta kohtaan, myös uskollisuus omaleimaiselle makedonialaisidentiteetille, joka pohjaa aina Filippos II aikaan eikä näin voi sisältää edes lieventäviä lisämääreitä.

Opposition VRMO-DPMNE tulkitsi kansan pysäyttäneen koko sopimuksen (META 2018b) ja ilmeisen itsevarmana kehotti pääministeri Zajevia valmistautumaan eläkepäiviin (META 2018c). Oppositiojohtaja Mitskoskin mukaan lopputulema osoitti muun ohella, että ”täällä asuvat makedonialaiset, meidän identiteettimme on makedonialainen, kieleemme on makedonia, esi-isämme olivat makedonialaisia” (КУРПР 2018b). Painatuksen voi tulkita jatkavan antiikin, keskiajan, VRMO-vasemmiston ja vuosituhannen alun näkemystä makedonialaisten erillisestä identiteetistä, eikä määrite ”Pohjois-” ole siksi asianmukainen.

Selväksi käy, että sekä presidentti Ivanov ja oppositiojohtaja Mitskoski näkevät makedonialaisuuden erillisenä kansallisuutena ja siksi vastustivat sen halpakauppaa. Teoriataustaa vasten juuri tämä on se peruste, jonka varjolla he esittivät itsensä etnisyyden kärkijoukkona. Heikko puoli on se, ettei nationalistisessa argumentissa oteta kantaa, miten makedonialaisuus suhteutuu esimerkiksi maantieteelliseen Makedoniaan ja se, ettei siinä suuremmin määritelty esimerkiksi ”makedonian” kielen juuria.

Tässä valossa pääministeri Zajevin toteamus ”kansasta, joka teki loistavan valinnan ja sanoi ’kyllä’ tulevaisuudelle” (euobserver 2018) osoittautuu toki avoimemmaksi ja lähestyttävämmäksi kaikille kansanosille. Poliittisesti hän puolestaan vannotti kaikkia parlamentaarikkoja kunnioittamaan tulosta ja tukemaan sitä, muussa tapauksessa edessä olisivat ennenaikaiset vaalit (META 2018d). Mitättömän äänestyksen kohottaminen jalustalle lähenee kenties demokration halventamista, mutta huomionarvoista on, että koska hyväksyntä vaatisi 5/6 enemmistön, kehotussanat kohdistuivat nimenomaan opposition kansallismielisiin.

Keskustelut oppositiojohtaja Mitskoskin kanssa käynnistyivätkin pian. Tosin neuvotteluja kuvasti kaiketi parhaiten se pääministerin huokaus, että seuraavina päivinä ratkeaa, ajaudutaanko ennenaikaisiin vaaleihin (Kathimerini 2018). On kuitenkin ehkä oikein huomauttaa, ettei itse lanseeraamassaan kansanäänestyksessä selvän arvovaltatappion kärsineeltä pääministeriltä ole järin sivistynyttä käytöstä painostaa ja uhkailla voittanutta osapuolta?

Sinänsä uusintavaalit olisivat varmasti sopineet voimansa tunnossa olevalle oppositiolle. Kriittisesti lukien on silti huomattava, että Zajevin hellimän kunnioituksen näkökulmasta opposition VRMO-DPMNE:n olisi päinvastoin pitänyt torjua koko ponsi alkuunsa eikä edes neuvotella. Lain silmissähän referendum oli yksiselitteisen mitätön.

Kaksitulkintaisia kommentteja

Toista sopijapuolta, Kreikkaa, referendumien kyseenalaisuus ei liioin häirinnyt. Zajevin ensimmäiseksi tukijaksi jo vaalihuoneistojen suljettua riensi Kreikan pääministeri Tsipras, jos kohta tovi myöhemmin tulosta luonnehdittiin Ateenassa ”ristiriitaiseksi” (The Guardian 2018b). Oliko kyseessä koalitionhallituksen sisäinen hankauskohta koko Makedonia-termistä vai todellinen ongelma referendumien laillisuudesta, ei liene selvitettävissä.

Paradoksaalisin oli kuitenkin Kreikan ulkoministeri Kotzias, joka totesi kansanäänestyksen vain Zajevin kabinetin ideaksi, muttei edellytykseksi sovellu (META 2018e). Näin hän käytännössä tukki koko laillisuuskeskustelun,

riippumatta tuloksesta tai tuloksettomuudesta. Henkilökohtaisten ambitioiden osuutta tuskin kannattaa vähätellä, olihan Kotzias Prespan toinen allekirjoittaja, mutta samalla ulkoministeri välttyi ajautumasta syvempään debattiin itse Makedonian olemuksesta.

EU liittyi samoin onnittelijajoukkoon, kun laajentumiskomissaari Hahn tuoreeltaan tervehti tulosta ”laajana tukena” ja ilmoitti odottavansa päätöksen ”kunnioittamista ja toteuttamista” kaikilta poliittisilta tahoilta (ИЗВЕСТИЯ 2018). Satanakiksen mukaan laajentuva yhteistyö Kreikan ja sen naapurien välillä olisi Brysselille väylä ujuttaa liberaalia arvomaailmaa Balkanille ja padota Moskovan ja Pekingin intressejä (2018, 2), mutta ajatuksesta unohtuu se, että kreikkalaisethan jyrkästi vastustivat jo sopimusaietta. Toisaalta myös Yhdysvallat totesi makedonialaisten saavan nyt ”oikeudenmukaisen” paikkansa läntisissä rakenteissa sekä kehotti kaikkia puolueita ”tarttumaan historialliseen tilaisuuteen” (USENM 2018), ja Natokin ilmoitti jäsenyysoven nyt olevan apposellaan, mutta sentään painotti kansallista lainsäädäntöä (EURACTIV 2018).

Huomionarvoista onkin, ettei minkäänlaista laillisuuspohtintaa käyty, esimerkiksi EU:n olisi loogisesti pitänyt torjua äänestystulos riittämättömän aktiivisuuden vuoksi. Ennakkotapaushan oli Unkarin vuoden 2016 kansanäänestys pakolaisten vastaanottokiintiöistä: runsas 90 % vastusti EU:n ideaa, mutta karvan alle puolet äänioikeutetuista kävi uurnilla (The Telegraph 2016). Tällöin Bryssel kuitenkin katsoi sopivaksi ohittaa selkeä tahdonilmaus – nimenomaan, koska äänestys jäi maan lain mukaan mitättömäksi.

Merkkillisin spekulatio kaikui silti Ateenasta. Ulkoministeri Kotzias arvioi, ettei makedonialaisia äänestäjiä tosiasiaassa ole yhtä monta kuin virallisesti ilmoitettiin – näin ollen reaalin enemmistö vastasi uurnilla ’kyllä’ (META 2018e). Ottamatta edes kantaa lausunnon tarkoitushakuisuuteen, voi todeta, että kommentillaan Kotzias itse asiassa jälleen kyseenalaisti koko referendum lähtökohtaisen uskottavuuden ja onnistumisen.

Toisaalta ETYJ:n tarkkailuoperaation mukaan toimitus oli puolueeton, ja perustavanlaatuiset oikeudet toteutuivat. Kritiikkiä saivat säädösten vaillinaisuus ja Keskusvaalilautakunnan pyrkimys korjata puutteita, mikä loi epätietoisuutta ja epävarmuutta työnjaosta. (OSCE 2018, 1.) ETYJ:n mandaatti rajoittuu kuitenkin ainoastaan äänestystoimituksen teknisiin seikkoihin, kuten äänestysprosessiin ja ohjeiden noudattamiseen, eikä sinällään tuo lisäarvoa laajemmassa viitekehysessä.

Ironista kyllä, nimenomaan vaikuttamiskampanjoista syytetty Venäjä ainoana tahona huomioi juridisen näkökulman. Kreml käänsi toki infosotaväitteet ympäri ja sätti länttä siitä, että propagandallaan se vastoin paikallisten tahtoa pyrki väkisin viemään Makedonian EU:hun ja Natoon – joista jälkimmäinen toteutuikin 27.3.2020 (NATO 2020). Moskovan mukaan referendum osoitti,

että faktuaalisesti 2/3 makedonialaisesta boikotoi Prespan sopimusta ja torjui ”ulkoa annetun” ratkaisun. (МИД 2018.)

Numeraalisesti Venäjän arvio on tietenkin oikeansuuntainen, mutta Kremliä tulee moittia turhan suoraviivaisesta poliittisesta päättelyketjusta. Eiväthän kaikki nukkuvat välttämättä jättäneet äänestämättä osoittaakseen aktiivista vastarintaa, vaan esimerkiksi välinpitämättömyyden vuoksi. Toisaalta Skopjessa esiintyi yhtä kaikki selvää tyytymättömyyttä ja toiveita siitä, että kreikkalaiset sentään kaataisivat sopimuksen.

Toivoton toimeenpano?

Ennen kuin Kreikka saattoi ylipäänsä toimia, oli Makedonian parlamentin ensin muodollisesti tehtävä tarvittavat perustuslakimuutokset. Lokakuussa 2018 Skopje aloitti prosessin, mutta tarvittava kahden kolmasosan (80 kansanedustajaa) enemmistö onnistui ainoastaan siksi, että opposition VRMO-DPMNE pääasiassa boikotoi istuntoa (Reuters 2018a). Pääministeri Zajeu tuuletti päivää historiallisena ja EU riemuitsi tuloksesta (Ibid.), mutta tottahan perustuslain muutokset vaativat vielä useamman äänestyskierröksen.

Virallisesti prosessi Skopjessa tuli päätepisteeseen tammikuussa 2019, kun sikäläinen parlamentti sinetöi nimimuutoksen – istuvan Zajevin kabinetin ohella maailma tervehti kliimaksia ilomielin (BI 2019). Venäjä esitti kitkeriä kommentteja lännen Nato-muiluttamisesta, perustuslaillisuudesta ja korosti YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmien mukaista prosessia (МИД 2019) – tietenkin ylläpitääkseen ja edistääkseen konfliktinratkaisumallia, jossa sillä on vahva sija (tarkemmin kts. Lamminparras 2019). Uuden nimen, Pohjois-Makedonia, kohtalo riippui kuitenkin yhä Kreikan parlamentin päätöksestä.

Ateenassa ilmapiiri ei suosinut sopimuksen ratifiointia, ja laajat mielenosoitukset olivat arkipäivää (GR 2019). Kansalaisista jopa 70 prosentin arvioitiin vastustavan sopimusta (The Guardian 2019a), mutta luultavasti juuri siksi referendumia ei Kreikassa järjestettykään. Ratkaisua sättivät etenkin (keskusta) oikeistolaiset puolueet, etunenässä Nea Dimokratia, jonka johtaja Kyrios Mitsotakis uhkasi vielä padota Skopjen EU-orientaation (SD 2019).

On toki syytä aprikoida sitä, missä määrin oppositio vain valjasti nimikiistan poliittiseksi keppihevosekseen vasemmistolaishallitusta kampittaakseen. Syvän jaon poliittisten laitojen välillä voi nähdä periytyvän viimeistään sisällissodasta, ja oikeisto on läpi ratkaisuvaiheiden torjunut sopimuksen luokkauksena kreikkalaisuutta vastaan (kts. esim. TNH 2019a), missä kieltämättä etäisesti kalskahtavat 1940-luvun kaiut. Oppositio ei tosin ollut hankkeessa yksin, myös puolustusministerin salkkua Tsipraksen kabinetissa pitänyt pienpuolue ANEL

(Itsenäiset Kreikkalaiset) ennakoivat tuulien kääntyvän ja uhkasi jättää koalition, mikäli hallitus edistäisi sopimusasiaa (Reuters 2018b).

Toisin kuin Skopjessa, Ateenassa parlamentin äänestystulos muodostuikin riipaisevan tasaväkiseksi – 153 edustajaa tuki sopimusta ja 146 vastusti. Pääministeri Tsipraksen mukaan päivä ”poisti ulkopoliittikkamme taakan”. Ensimmäiseksi onnittelijaksi ehätti odotetusti Zoran Zajev, joka suitsutti tulosta ”kansojemme historiallisena voittona” sekä totesi sen vahvistavan ”Euroopan ja Balkanin ikuista rauhaa ynnä edistystä”. (The Guardian 2019b.)

Kumpikaan pääministeri ei järin vaivautunut arvioimaan, miten häviävän pienellä marginaalilla ratkaisu syntyi. Sen sijaan, että päätös pönkittäisi niemiin rauhanomaista kehitystä, se pikemminkin heijasteli syviä, sisäisiä juovia kreikkalaisten keskuudessa. Tuorein osoitushan tästä oli Kreikan ajautuminen ennen aikaisiin vaaleihin kesällä 2019: Syrizan hävittyä EU-vaaleissa Nea Dimokratialle pääministeri Tsipras hajotutti parlamentin, eittämättä suosioitaan koetellakseen (Euractiv 2019b).

Prespan sopimuksen kärkeä kritisoitiin osin siivitti Mitsotakis Nea Dimokratian yksin enemmistöasemaan parlamentissa (158/300 paikkaa), Syrizan jäädessä taakse noin 8 prosenttiyksikköä (USNEWS 2019). Vaikka uuden pääministerin julkilausuma fokus suuntautuu kasvuun, talousreformeihin ja yrityselämän kehittämiseen (Xinhua 2019), nimisovinnon vastustamisen unohtaminen voi vähitellen syödä reformoijan kansansuosiota. Tähän varuillaanoloon viittaa sekin, että Mitsotakis vannoo kyllä kunnioittavansa juridisesti sitovaa sopimusta (BI 2019b), mutta heti perään penää Pohjois-Makedonialta ehtojen täyttämistä ja suojelutoimia kreikkalaisen Makedonian tuotteille (TNH 2019b).

Jollei tuotesuoja toteudu, Ateena uhkaa vastineeksi padota Skopjen eurointegraation (Ibid.). Se taas kumoaisi puolet Prespasta, mikä ultimaatumina kalskahtaa varteenotettavalta. Toisaalta, päinvastoin kuin kreikkalaisten, pohjois-makedonialaisten enemmistön voidaan nähdä lopulta hyväksyneen Prespan ratkaisun: pääministeri Zajevin sosiaalidemokraattien tukema Stevo Pendarovski voitti huhtikuun 2019 presidentinvaalit 51,65 prosentin äänisaalillaan (ALJ 2019; ДИК 2019).

Suhteet suvantovaiheessa

Ylitulkintaa on toki varottava pelkästään kansanäänestyksen ja henkilövaalien erojen vuoksi, mutta etenkin nimikiistan kulmasta on mielenkiintoista, ettei kansanäänestysboikotin menestys enää puolisen vuotta myöhemmin siivittänytkään makedonialaisnationalisteja. VRMO-DPMNE nimenomaan pyrki esiintymään ikaikaisen makedonialaisuuden äänitorvena. Huono puoli puo-

luen argumentissa oli toki se, ettei siinä otettu kantaa identiteetin sisältöön eikä maa-alaan.

Vastaavasti sosialistihallituksen maalaamat kuvat Prespan sopimuksen tuomasta vakaudesta ja edistyksestä pysyttelivät kovin yleisellä tasolla, kuten Zajevin retoriikka 'toisesta itsenäisyydestä' ja 'valtion olemassaolon sinetöinnistä kertaheitolla' (Vankovska 2019, 120). Ehkä viimeistään läntisten valtojen riemunkiljahdukset sopimuksen ratifoinnista vakuuttivat kansalaiset oikeasta suunnasta. NATO-jäsenyyden toteutuminen vuoden sisään neuvottelujen alkamisesta (NATO 2020) sekin luultavasti vaikutti pohjoismakedonialaisten näkemykseen Prespan onnistumisesta.

Sen sijaan EU-jäsenyysneuvottelut koituivat pettymykseksi ja ilmiselvästi toiseksi arvovaltatappioksi pääministeri Zajeville: Ranska kaatoi sekä Albanian että Pohjois-Makedonian jäsenyysneuvottelut lokakuussa 2019, syynään halu uudistaa koko laajentumisjärjestelmä (ECFR 2020). Zajev vei maansa nyt enenaikaisiin parlamenttivaaleihin, joista povattiin melko tasaväkisiä (euractiv 2020). Ateenalle Skopjen suvantovaihe soi luultavasti hienoisen helpotuksen, olihan ex-pääministeri, Prespan kreikkalaiskasvo Tsipras jo ehtinyt säättää Mitsotakista takinkäännöstä Prespan suhteen ja Pan-Makedonialainen Unioni jopa moittia istuvan pääministerin toimimattomuutta (Republika 2019; GCT 2020).

Toisaalta Pohjois-Makedoniassa kärkkäät vaalikampanjat pyörivät yhtä kaikki Prespan ympärillä, vieläpä tutun korkeatyyllisin ilmaisuin. Sovun kaksivuotispäivänä Zajev riemuitsi paitsi siitä, että Prespa mahdollisti NATO-jäsenyyden turvaten maan rajat, avasi ovet EU:ta kohti, samoin se myös takasi muun muassa lasten tulevaisuuden ja kehittyvän talouden (МИА 2020a). Edelleen Zajev tivasi oppositiojohtaja Mitskoskilta, aikoisiko tämä kumota Prespan ja Bulgarian kanssa solmitun Ystävyyssopimuksen (МИА 2020b).

Jakolinjojen jatkuminen yhtä jyrkkinä kuin kaksi vuotta takaperin ei voisi käydä selkeämmäksi: nationalistioppositio tyrmäsi Prespan edelleen Zajevin "heikkoutena ja tappiona". Mitskoskin mukaan sopu Bulgarian kanssa puolestaan on myrkkyyä sekä makedonian kielelle että 1800-luvun maltillisten keulahahmolle Gotse Deltševille (МИА 2020b), jonka identiteetistä Skopje ja Sofia käyvät vieläkin jatkuvaa "historiasotaa" (24 2020). Oppositiolle makedonialaisuus on täten sekä etelä- että itäsuunnassa yhäti luovuttamaton identiteetti eikä siinä voi tehdä kompromisseja.

Äänestäjien samanmoisesta kahtiajaosta kertoo hyvin kapea ero vaalituloksessa – Zajevin vetämä vasemmistoblokki Možeme sai 35,89, kun VRMO-DPMNE liittolaisineen kerrytti 34,57 prosenttia äänistä (ДИК 2020). Samoin uuden hallituksen enemmistö 120-paikkaisesta parlamentista on kiikkerä – 62 äänesti puolesta ja 51 vastaan (Влада). Kuriositeetti kuitenkin on, etteivät

nämä vaalit enää herättäneet sen suurempia intohimoja kansainvälisesti kuin poikineet juuri syytöksiä yhden tai toisen vallan mittavasta sekaantumisesta vaaleihin.

Vieraiden valtojen NATO-intressien, suuntautuipa ne ulos- tai sisäänpäin, osalta oli tietenkin myöhäistä, mutta on syytä aprikoida, että teemasta ehdittiin repiä olennainen irti parisen vuotta aiemmin. Sen sijaan Skopjen Eurooppa-integraatioon olisi voinut kenties vielä vaikuttaa: uuden jäsenyysneuvottelukierroksen arveltiin käynnistyvän vuoden 2020 aikana, mutta vailla tarkempaa päivämäärää (BI 2020). Varjon tämän ylle tosin heittää Bulgarian Jugoslavian Makedonia-luomukseen viittaava vetoomus EU-jäsenmaille siitä, ettei itälaajentumisen tule legitimoida totalitarismin aikaisia ”etnis-kielellisiä tehtailuja” (DW 2020).

Kreikan suunnalla suhteet sitä vastoin näyttävät vain lämpenevän, Ateenan oikeistohallituksesta huolimatta. Mitsotakis ja Zajevev sopivat syyskuussa 2020 koronarokotteen toimittamisesta sekä erityisesti kaksoisverotuksen poistavasta sopimuksesta ja kaasuyhteyksien tiivistämisestä (EWB 2020). Äkkiseltään Ateena vaikuttaisi todella myyneen historiansa talousetujen vuoksi, mutta todellisuus uinee pintaa syvemmillä. Tapaamisessa käytiin nimittäin yhä tuttua keskustelua Prespan sopimuksen prioriteeteista – yhteisten historia-, koulutus- ja arkeologikomiteoiden toiminnasta sekä talousdialogikomiteasta, jonka tehtävä on edistää liikesuhteita nimenomaan nimike- ja brändiratkaisuilla (Ibid).

Paradoksien Prespa

Ero kahden ”Makedonian” välille on näin tosiasiasa vielä vetämättä, ei vähiten, koska suurin osa kreikkalaisista aidosti vastustaa historiansa ja kulttuurinsa uhraamista politiikan alttarilla. Siinä missä vasemmistolaishallitus vähätteli ETJM:n referendumia sekä hehkutti historiallista päätöstä ja ulkopoliittisen riippakiven poistumista, keskusta-oikeistopuolueet sättivät Prespan tulosta peitoksena kreikkalaisuutta kohtaan, pitävät Filippos II ja Aleksanteri Suurta yksinomaan kreikkalaisina sekä näkevät koko (Pohjois-)Makedonian Tasavallan keinotekoisena luomuksena. Hupaisasti pääosapuolten lähtökohdat eivät siten järin poikkea vuosien 500–300 eKr. vastaavasta.

Tämä huomioiden on nähtävä, että sekä Pohjois-Makedonian 2019 presidentinvaalien ja 2020 ennenaikaisten parlamenttivaalien että Kreikan kesän 2019 parlamenttivaalien tulokset vaikuttaisivat vahvistavan kyynisen valtapelin kunkin tahon vaikuttimena. Edellisen tapauksessa yksin sovinnon tavoittelu loi Zajevevin sosialistiliitille tarvittavan konfliktin sekä sisäisesti että maan rajojen ulkopuolella: sopimuksen tuomia talousetuja ja liittolaisuuksia korostamalla

Zajev teki jo 2016 selkeää pesäeroa opposition ja tuolloisen presidentin politiikkaan sekä löi kiilaa omien kansalaistensa väliin. Tiedossahan oli, että kotona kansallismieliset makedonialaiset tulisivat kynsin hampain vastustamaan pelkkää aietta (sopimuksesta puhumattakaan), mikä konkretisoitui kuumentuneessa debatissa ja kansanäänestyksen sekä sitä seuranneen parlamenttityöskentelyn boikotoinnissa. Vastaavasti ulkосуuntaisesti Zajev saattoi laskea sen varaan, että tavalliset kreikkalaiset yhtä raivoisasti vastustaisivat sovun hakemista.

Ateenassa poliitikot olivat lisäksi jakautuneet selkeästi kahteen leiriin, joskin Kreikan silloisen pääministeri Tsipraksen hinkua saada nimikiista sovittua on vaikea asettaa kyynisen valtapelin raameihin. Vaikka huomioitaisiin se lukkarinrakkaus, että sisällissodassa kreikkalaiskommunistien merkittävä liittolainen oli hengenheimolainen Makedonian Kansallinen Vapautusrintama, miten selittää se, että päivänpolttavassa debatissa selvän enemmistön vastustaessa pääministeri vain ajoi sopimusta? Koska Tsipras itse leimasi ratkaisun historialliseksi, ei kunnianhimon osuutta voine vähätellä, mutta raadollisempikin tulkinta on mahdollinen.

Maan silloinen oppositio, keskustaoikeistolaiset puolueet, oli haistanut ja selkeästi aiemmin ominut nimikiistan argumenttikseen. Tässä katsannossa Tsipraksen olisi joko ollut tultava opposition linjoille tai jatkettava omalla linjallaan. Ensimmäiseksi, Tsipraksen laitavasemmiston kykyä ja halua yhteistyöhön oikeistopuolueiden kanssa sopii ylipäänsä epäillä, ja toiseksi, liittoutuminen oikeiston kera olisi todennäköisimmin luonut konfliktin pikemminkin omien joukossa kuin teorian mukaisesti kotoisen piirin ulkopuolella. Hajotusvaalit olisivat siten tapahtuneet luultavasti kauan ennen kesää 2019.

Parodista kyllä, sama dilemma leimaa nyt Kreikan oikeistojohtoa. Paitsi että he sitoutuivat kauan sitten nimikiistan ratkaisun vastustamiseen, on Prespan sopimus ratifioitu muodollisesti. Tähän mahdottomuuden muuriin törmäämisestä kertovatkin pääministeri Mitsotakiksen sinänsä painotetut, mutta neuvotteluviran auki jättävät lausunnot sopimuksen täydellisestä implementaatiosta – ensimmäisillä Mitsotakis tyydyttelee omiaan ja vakuuttelee itää, mutta jälkimmäisillä pitää oven auki keskustelulle ja varoo närkästyttämästä länttä. Tuore tuplaverotuksen poistamisaiie näyttää samoin liberaalilta, mutta niin kauan kuin mikään ei takaa tuotemerkkisuojaa (ja koska aie saattaisi johtaa kreikkalaisliike-elämän pakoon rajan pohjoispuolelle?), ele jää vain poliittiseksi sanahelinäksi.

Kreikan kahden raiteen politiikan selvimmäksi ulkoiseksi hyötyjäksi voisi toki nimetä Venäjän, joka on koko prosessissa painottanut säädösten mukaisuutta ja moittinut länttä vehkeilystä viedä Makedonian Tasavalta pakolla EU:hun ja NATO:on. Jos ja kun koko Makedonian käsitteen ympärillä yhä käydään polemiikkia – paitsi Kreikan, jälleen myös Bulgarian toimesta – Skopjen

länsi-integraatio luultavasti matelee. Kremlille mieluisampi vaihtoehto – NATO:n laajentumisen tyssäminen Balkanilla, etenkin Montenegron liu’uttua allianssiin – on jo myöhäistä, mutta Mitsotakiksen Ateenan korostama Pohjois-Makedonian euro-orientaation patoaminen tuskin sekään haittaa Moskovaa.

On silti vainoharhaista esittää, että Venäjän informaatiokampanjat ja toimet ratkaisivat Makedonian Tasavallan kansanäänestyksen 2018 ja että ne inspiroivat Ateenan ja Skopjen massiiviset mielenosoitukset vuosina 2018–2019. Vainko Kremlin uutisoinnin vuoksi runsas miljoona jäi kotiin makedonialaisidentiteetistä äänestettäessä? Tai kääntäen, niinkö mahtava Moskovan tiedotus on, että kymmenet tuhannet kreikkalaiset ja skopjelaiset vyöryivät kaduille pelkäämään sitä luettuaan? Entä miten Pohjois-Makedonian laimeasti maailmaa kiinnostaneet ennenaikaiset parlamenttivaalit kesällä 2020 sopivat tähän yhtälöön?

Samalla logiikallahan olisi tulkittava nimenomaan lännen kohdistaneen merkittävää informaatiovaikutusta makedonialaisia kohtaan. Korkea-arvoisten valtiovieraiden tarkoitus oli kohottaa alhaiseksi povattua äänestysintoa syksyllä 2018: Merkel nimitti referendumia taitekohdaksi, ja USA:n puolustusministeri Mattis alleviivasi tietä sopuun. Kun tämä ei onnistunut, kansan vapaasti ilmaisemaa tahtoa vähäteltiin tai sen osuus mitätöitiin. Ilmoittihan Yhdysvallat Pohjois-Makedonian saaneen legitiimin sijansa lännessä ja NATO uksiensa olevan auki, mutta varsinkin EU kunnostautui demokratian ja perustuslaillisuuden maahan polkemisessa, vain tarjotakseen katteetonta vastinetta lisäjälansijasta Balkanilla.

Skopjen näkökulmasta koko Prespan prosessi kiteytyykin kolminkertaiseen paradoksiin: ratkaisun onnea tai ahdinkoa maalailivat monet ulkomaiset tahot, mutta sovun tultua ratifioiduksi ne näyttävät menettäneen mielenkiintonsa. Sopimuksen piti ratkaista makedonialaisten identiteetti, mutta eikö tuotteiden osalta edelleen keskusteltava maininta lähtömaasta käytännössä pidätä sen oikeudet Kreikalla? Juridisesti sopimus mahdollisti maan jäsenyydet NATO:ssa ja Euroopan Unionissa, mutta vain edellinen on toteutunut – jälkimmäisen sisäisten kiistojen karistaessa illuusiot itälaajentumisen varmuudesta.

Lähteet

AGREEMENT (2018) AGREEMENT FINAL AGREEMENT FOR THE SETTLEMENT OF THE DIFFERENCES AS DESCRIBED IN THE UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL RESOLUTIONS 817 (1993) AND 845 (1993), THE TERMINATION OF THE INTERIM ACCORD OD 1995, AND THE ESTABLISHMENT OF A STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN THE PARTIES; <https://www.mfa.gr/images/docs/eidikathemata/agreement.pdf>. (Luettu 11.10.2020)

ALJ (Al-Jazeera, 2019) Stevo Pendarovski wins North Macedonia's presidential election; <https://www.aljazeera.com/news/2019/05/stevo-pendarovski-wins-north-macedonia-presidential-election190506000053076.html>, 6.5.2019. (Luettu 11.10.2020)

BBC (2018) Greece Macedonia: Name dispute draws mass protest in Athens; <https://www.bbc.com/news/world-europe42937889>, 6.2.2018. (Luettu 11.10.2020)

BI (BalkanInsight, 2011) Macedonia-Greece Name Dispute: What's in a name?. https://balkaninsight.com/2011/06/30/background-what-s-in-a-name/?gclid=EAIAIQobChMIwMao-4oKo5QIVIxh9Ch0YdwzEAMYASAAEgKwF_D_BwE, 30.6.2011. (Luettu 11.10.2020)

(2017) Macedonia 2016: Elections Leave Crisis Unresolved. <https://balkaninsight.com/2017/01/03/macedonia-2016-tedious-efforts-to-resolve-deep-crisis-12-27-2016/>, 3.1.2017. (Luettu 11.10.2020)

(2018a) Macedonia Sets 'Name' Referendum for September. <https://balkaninsight.com/2018/07/30/macedonia-sets-name-referendum-for-september-07-30-2018/>, 30.7.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2018b) Macedonia Court Rejects Motion to Scrap 'Name' Referendum. <https://balkaninsight.com/2018/09/19/macedoniacourt-rejects-motion-against-name-referendum-09-19-2018/>, 19.9.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2019a) Macedonia MPs Pass Amendments to Change Country's Name. <https://balkaninsight.com/2019/01/11/macedoniaparliament-backs-first-of-four-name-amendments-01-11-2019/>, 11.1.2019. (Luettu 11.10.2020)

(2019b) New Greek PM Pledges to Respect Macedonia Deal. <https://balkaninsight.com/2019/09/25/new-greek-pm-pledgesto-respect-macedonia-deal/>, 25.9.2019. (Luettu 11.10.2020)

(2020) Albania, North Macedonia 'Should Start EU Accession Talks This Year'. <https://balkaninsight.com/2020/10/06/albania-north-macedonia-should-start-eu-accession-talks-this-year/>, 6.10.2020. (Luettu 13.10.2020)

Britannica (Encyclopædia Britannica). <https://www.britannica.com/topic/flag-of-NorthMacedonia#/media/1/1355366/18571>. (Luettu 11.10.2020)

BTA (Bulgarian News Agency, 2019) Prime Minister Borissov, North Macedonia Counterpart Zaev Discuss Friendship, Goodneighbourliness and Cooperation Treaty in Skopje. <http://www.bta.bg/en/c/DF/id/2054679>, 1.8.2019. (Luettu 11.10.2020)

CNN (2019) Macedonia will change its name. Here's why it matters. <https://www.cnn.com/2019/01/25/europe/macedonianame-change-controversy-intl/index.html>, 25.1.2019. (Luettu 11.10.2020)

ДИК (Државна Изборна Комисија, 2019) Претседателски избори 2019 (Втор круг) Резултати Република Северна Македонија. <https://rezultati2019.sec.mk/mk-MK/1/r>, 10.5.2019. (Luettu 7.6.2021)

(2020) ПРЕДВРЕМЕНИ ИЗБОРИ ЗА ПРАТЕНИЦИ Неофицијални првични резултати од електронски внес Република Северна Македонија. <https://rezultati.sec.mk/>, 17.7.2020. (Luettu 7.6.2021)

DM (Daily Mail, 2019) Macedonia set to become NATO's 30th member in move that will infuriate Russia. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-6673529/Macedonia-set-NATOs-30th-member-infuriate-Russia.html>, 6.2.2019. (Luettu 11.10.2020)

DW (Deutsche Welle, 2016) Ruling conservatives win narrowly in Macedonian elections. <https://www.dw.com/en/rulingconservatives-win-narrowly-in-macedonian-elections/a-36730629>, 12.12.2016. (Luettu 11.10.2020)

(2019) Greek police and protesters clash at rally over Macedonia name deal. <https://www.dw.com/en/greek-police-andprotesters-clash-at-rally-over-macedonia-name-deal/a-47158509>, 20.1.2019. (Luettu 11.10.2020)

(2018) US says Russia meddling in Macedonia ahead of name referendum. <https://www.dw.com/en/us-says-russiameddling-in-macedonia-ahead-of-name-referendum/a-45515175>, 17.9.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2020) Bulgaria asks EU to stop 'fake' Macedonian identity. <https://www.dw.com/en/bulgaria-asks-eu-to-stop-fakemacedonian-identity/a-55020781>, 23.9.2020. (Luettu 13.10.2020)

EFCR (European Council of Foreign Relations, 2020) Finally, some good news: Albania and North Macedonia on the road to EU membership. https://www.ecfr.eu/article/commentary_finally_some_good_news_albania_and_north_macedonia_on_the_road_t, 6.4.2020. (Luettu 13.10.2020)

Euractiv (2018) EU and NATO hail Macedonia's referendum result despite low turnout. <https://www.euractiv.com/section/all/news/eu-and-nato-welcome-macedonias-referendum-result-despite-low-turnout/>, 1.10.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2019a) Tens of thousands rally in Athens to protest against Macedonia name deal". <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/tens-of-thousands-rally-in-athens-to-protest-against-macedonia-namedeal/>, 21.1.2019. (Luettu 11.10.2020).

(2019b) Tsipras calls snap elections after major electoral defeat. <https://www.euractiv.com/section/eu-elections2019/news/tsipras-calls-snap-elections-after-major-electoral-defeat/>, 26.5.2019. (Luettu 11.10.2020)

(2020) North Macedonia heads to election with pace of EU accession at stake. <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/north-macedonia-heads-to-election-with-pace-of-eu-accession-atstake/>, 15.7.2020. (Luettu 13.10.2020)

euobserver (2018) Macedonia's EU future in doubt after referendum flop. <https://euobserver.com/foreign/142984>, 1.10.2018. (Luettu 11.10.2020)

EWB (European Western Balkans, 2020) Zaev: Greece will supply North Macedonia and Albania with the COVID-19 vaccine. <https://europeanwesternbalkans.com/2020/09/17/zaev-greece-will-supply-north-macedonia-and-albania-with-the-covid-19-vaccine/>, 17.9.2020. (Luettu 13.10.2020)

GCT (Greek City Times, 2020) Pan-Macedonian Union denounces government's inaction on the Prespa Agreement. <https://greekcitytimes.com/2020/05/28/pan-macedonian-union-denounces-governments-inaction-on-the-prespa-agreement/>, 28.5.2020. (Luettu 13.10.2020)

GR (Greek Reporter, 2019) Thousands Demonstrate in Athens Against Prespa Agreement. <https://greece.greekreporter.com/2019/01/20/thousands-demonstrate-in-athens-against-prespa-agreement/>, 20.1.2019. (Luettu 11.10.2020)

Independent (1992) Greece lifts its blockade on oil to Macedonia. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/greece-lifts-its-blockade-on-oil-to-macedonia-1553076.html>, 23.9.1992. (Luettu 11.10.2020)

IRI (International Republican Institute, 2018) IRI Expert in The American Interest: Why the Macedonian Referendum Matters. <https://www.iri.org/resource/iri-expert-american-interest-why-macedonian-referendum-matters>, 28.9.2018. (Luettu 11.10.2020)

ИЗВЕСТИЯ (2018) В Македонији завршилсја референдум о преименованији републики. <https://iz.ru/794973/2018-10-01/vmakedonii-zavershilsia-referendum-o-pereimenovanii-respubliki>, 1.10.2018. (Luettu 7.6.2021)

Kathimerini (2018) Zaev: Coming days to show if deal with opposition is possible. <http://www.ekathimerini.com/233170/article/ekathimerini/news/zaev-coming-days-to-show-if-deal-with-opposition-is-possible>, 1.10.2018. (Luettu 11.10.2020)

КУРИП (2018а) Иванов: Реалноста е дека референдумот не успеа, 36,9 отсто излезеност не е волја на народот, туку 63,1 кои не излегоа. <https://kurir.mk/makedonija/vesti/ivanov-realnosta-e-deka-referendumot-ne-uspea-36-9-otsto-izlezenost-ne-e-volja-na-narodot-tuku-63-1-koi-ne-izlegoa/>, 1.10.2018. (Luettu 7.6.2021)

(2018b) Мицкоски: Договорот не помина, референдумот е неуспешен – Граѓаните испратија најгласна порака. <https://kurir.mk/makedonija/vesti/mickoski-dogovorot-ne-pomina-referendumot-e-neuspeshen-gragjanite-ispratija-najglasna-poraka/>, 1.10.2018. (Luettu 7.6.2020)

МЕТА (2018а) ДИК: На референдумот гласале 666.743 граѓани од кои 91,46 отсто „за“, а 5,65 „против“. <https://meta.mk/dik-na-referendumot-glasale-666-743-gragani-od-koi-91-46-otsto-za-a-5-65-protiv/>, 1.10.2018. (Luettu 7.6.2021)

(2018b) Мицкоски: Референдумот е неуспешен, граѓаните му кажаа „не“ на Договорот со Грција. <https://meta.mk/mitskoski-referendumot-e-neuspeshen-gragjanite-kazhaa-ne-na-dogovorot-so-grtsija/>, 30.9.2018. (Luettu 7.6.2021)

(2018c) Мицкоски: Заев не треба да се подготвува за предвремени избори туку за политичка пензија. <https://meta.mk/mitskoski-zaev-ne-treba-da-se-podgotvuva-za-predvremeni-izbori-tuku-za-politichka-penzija/>, 30.9.2018. (Luettu 7.6.2021)

(2018d) Заев: Предвремени избори доколку ВМРО-ДПМНЕ не ја почитува одлуката на граѓаните; <https://meta.mk/zaev-predvremeni-izbori-dokolku-vmro-dpmne-ne-ja-pochituva-odlukata-na-gragjanite/>, 30.9.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2018e) Козиас: Референдумот не е услов за имплементација на Договорот од Преспа; <https://meta.mk/kozias-referendumot-ne-e-uslov-za-implementatsija-na-dogovorot-od-prespa/>, 2.10.2018. (Luettu 7.6.2021)

МГД (Македонско грбословно друштво) Нов претендент на дизајнот на знамето на Република Македонија од 1995. <http://heraldika.org.mk/news/nov-pretendent-na-dizajn-ot-na-znameto-na-republika-makedonija-od-1995/>, 5.10.2019. (Luettu 7.6.2021)

МИА (2020a) Zaev on Prespa Agreement's 2nd anniversary: It was worth it. <https://mia.mk/zaev-on-prespa-agreement-s-2nd-anniversary-it-was-worth-it/?lang=en>, 17.6.2020. (Luettu 7.6.2021)

(2020b) Zaev, Mickoski clash on agreements with Greece, Bulgaria. <https://mia.mk/zaev-mickoski-clash-on-agreements-with-greece-bulgaria/?lang=en>, 30.6.2020. (Luettu 7.6.2021)

МИД (Министерство иностранных дел Российской Федерации, 2018) Комментарий Департамента информации и печати МИД России по итогам референдума в Республике Македонии. http://www.mid.ru/web/guest/kommentarii_predstavatelya/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/3363368, 1.10.2018. (Luettu 7.6.2021)

(2019) Комментарий Департамента информации и печати МИД России в связи с принятием Собранием Республики Македонии поправок в конституцию. http://www.mid.ru/web/guest/kommentarii_predstavatelya/-/asset_publisher/MCZ7HQUMdqBY/content/id/3471933, 14.1.2019. (Luettu 7.6.2021)

МРФ (Suomen ortodoksinen kirkko, Muistopäivähakemisto) 27.7. Pyhä Kliment Ohridilainen sekä pyhät Gorazd, Nahum, Angelar ja Savva, Bulgarian valistajat. <https://ort.fi/pyha-kliment-ohridilainen-seka-pyhat-gorazd-nahum-angelar-ja-savva-bulgarian-valistajat>. (Luettu 7.6.2021)

NATO (2020) North Macedonia joins NATO as 30th Ally. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174589.htm. (Luettu 12.10.2020)

NPR (National Public Radio, 2018) For Two Countries, The Dispute Over Macedonia's Name Is Rooted In National Identity. <https://www.npr.org/sections/parallels/2018/02/04/582506402/for-two-countries-the-dispute-over-macedoniasname-is-rooted-in-national-identit>, 4.2.2018. (Luettu 11.10.2020)

NYT (The New York Times, 2016) Finger Pointed at Russians in Alleged Coup Plot in Montenegro. <https://www.nytimes.com/2016/11/26/world/europe/finger-pointed-at-russians-in-alleged-coup-plot-in-montenegro.html>, 26.11.2016. (Luettu 17.10.2020)

OSCE (2018) INTERNATIONAL REFERENDUM OBSERVATION MISSION The former Yugoslav Republic of Macedonia, Referendum, 30 September 2018 STATEMENT OF PRELIMINARY FINDINGS AND CONCLUSIONS. <https://www.osce.org/odihr/elections/fyrom/398210?download=true>, 1.10.2018. (Luettu 11.10.2020)

RFERL (2019) Skopje, Sofia Not Speaking Same Language When It Comes To Macedonian. <https://www.rferl.org/a/skopjesofia-not-speaking-same-language-when-it-comes-to-macedonian/29659030.html>, 16.12.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2018) Thousands Protest Macedonian Name Change Deal In Skopje. <https://www.rferl.org/a/thousands-protest-madonianame-change-deal-skopje/29627352.html>, 29.11.2018. (Luettu 11.10.2020)

Republika (2019) Tsipras taunts Mitsotakis for not canceling the Prespa treaty. <https://english.republika.mk/news/macedonia/tsipras-taunts-mitsotakis-for-not-canceling-the-prespa-treaty/>, 21.7.2019. (Luettu 13.10.2020)

Reuters (2018a) Macedonian parliament approves country's name change. <https://www.reuters.com/article/us-macedoniaparliament/macedonian-parliament-approves-countrys-name-change-idUSKCN1MT2TG>, 19.10.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2018b) Greek coalition ally threatens to quit if Macedonia name deal goes to parliament. <https://www.reuters.com/article/us-greece-coalition-macedonia/greek-coalition-ally-threatens-to-quit-if-macedonia-namedeal-goes-to-parliament-idUSKCN1MP1KS>, 15.10.2018. (Luettu 11.10.2020)

SD (SkopjeDiem, 2019) Mitsotakis threatens to Block Macedonia's accession in NATO, EU. <https://skopjediem.com/2019/02/12/mitsotakis-threatens-to-block-macedonias-accession-in-nato-eu/>, 12.2.2019. (Luettu 11.10.2020)

TACC (2018) Лавров: активизация вопроса о названии Македонии связано с желанием США втянуть ее в НАТО, 15.1.2018. (Luettu 7.6.2021)

The Guardian (2011) Macedonia statue: Alexander the Great or a warrior on a horse?. <https://www.theguardian.com/world/2011/aug/14/alexander-great-macedonia-warrior-horse>, 14.8.2011. (Luettu 11.10.2020)

(2003) Bittersweet return for Greek civil war's lost victims. <https://www.theguardian.com/world/2003/oct/17/greece>, 17.10.2003. (Luettu 11.10.2020) (2018a) Result of Macedonia's referendum is another victory for Russia. <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/01/result-of-macedonia-referendum-is-another-victory-for-russia>, 1.10.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2018b) Macedonia facing crisis after name change referendum hit by low turnout. <https://www.theguardian.com/world/2018/sep/30/macedonia-to-vote-on-name-change-and-ending-greek-dispute>, 30.9.2018. (Luettu 11.10.2020)

(2019a) Thousands of Greeks protest over name change for Macedonia. <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/20/thousands-of-greeks-protest-over-name-change-for-macedonia>, 20.1.2019. (Luettu 11.10.2020)

(2019b) Greek MPs ratify Macedonia name change in historic vote. <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/25/greekmps-ratify-macedonia-name-change-historic-vote>, 25.1.2019. (Luettu 11.10.2020)

TNH (The National Herald, 2019a) Mitsotakis Says North Macedonia Name Deal Betrayed Greeks; <https://www.thenationalherald.com/237732/mitsotakis-says-north-macedonia-name-deal-betrayed-greeks/>, 2.4.2019. (Luettu 11.10.2020)

(2019b) Mitsotakis Tells Zaev North Macedonia Name Deal OK; <https://www.thenationalherald.com/261884/mitsotakistells-zaev-north-macedonia-name-deal-ok/>, 25.9.2019. (Luettu 11.10.2020)

The Telegraph (2016) Hungary referendum: 98 per cent of voters say 'no' to EU migrant quotas. <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/10/02/hungary-votes-no-to-migrant-quotas-polls-suggest---but-what-does/>, 3.10.2016. (Luettu 11.10.2020)

TJP (The Jakarta Post, 2018) Macedonia to rename airport in step to end name row with

Greece; <https://www.thejakartapost.com/travel/2018/01/25/macedonia-to-rename-airport-in-step-to-end-name-row-with-greece.html>, 25.1.2018. (Luettu 11.10.2020)

TSG (The Sofia Globe, 2018) Merkel in Skopje: September 30 is a historic opportunity; <https://sofiaglobe.com/2018/09/08/merkel-in-skopje-september-30-is-a-historic-opportunity/>, 8.9.2018. (Luettu 11.10.2020)

TWP (The Washington Post, 1994) GREEK BLOCKADE, U.N. EMBARGO THREATEN MACEDONIA'S FUTURE; <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1994/05/25/greek-blockade-un-embargo-threaten-macedoniasfuture/ba3ebab3-8035-44cd-8853-4f0f7b768b23/>, 25.5.1994. (Luettu 11.10.2020)

USENM (U.S. Embassy in North Macedonia, 2018) Press Statement. <https://mk.usembassy.gov/macedonias-referendum-onthe-prespa-agreement/>, 30.9.2018. (Luettu 16.10.2020)

USDD (US Department of Defence, 2018) Remarks by Secretary Mattis in Skopje, Macedonia; <https://www.defense.gov/Newsroom/Transcripts/Transcript/Article/1635169/remarks-by-secretary-mattis-in-skopjemacedonia/>, 17.9.2018. (Luettu 11.10.2020)

USNEWS (2019) The Latest: Greece's Left-Wing Leader Concedes Election; <https://www.usnews.com/news/world/articles/2019-07-07/the-latest-exit-polls-give-conservative-greek-election-win>, 7.7.2019. (Luettu 11.10.2020)

УСТАВ УСТАВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА. <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>. (Luettu 7.6.2021)

Влада (Влада на Република Северна Македонија) Влада и министерства. <https://vlada.mk/vlada-ministerstva>. (Luettu 7.6.2021)

ZSE (Zoran Stavrevskin esitelmä, 2018). Skopje, 6.11.2018. Tekijän muistiinpano.

Xinhua (2019) Greek PM pledges “growth for all”, outlining program with tax cuts, reforms; http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/08/c_138374336.htm, 8.9.2019. (Luettu 11.10.2020)

24 (2020) ИМА НОВИ ИДЕИ И ПРЕДЛОЗИ, НО НЕМА ДОГОВОР ЗА ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ. <https://www.24.mk/details/ima-novi-idei-i-predlozi-no-nema-dogovor-za-goce-delchev>, 16.10.2020. (Luettu 7.6.2021.)

Kirjallisuus

Bărbulescu, Mihai & Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Teodor Pompiliu (1998). *Istoria României*. București: Editura Enciclopedică. Pdf tekijän hallussa.

Brailsford, Henry Noel (1906). *Macedonia: Its Races and Their Future*. London: Methuen & Co. <https://archive.org/details/macedoniaitsrac00braigoog>. (Luettu 16.11.2021)

Brown, Keith (2003). *The Past in Question: Modern Macedonia and Uncertainties of Nation*. Princeton: PUP. https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=yOg9DwAAQBA-J&oi=fnd&pg=PR9&dq=macedonia+krusevo&ots=IU7M hoI3gm&sig=IKN7_9M-Rm6boNKIZOggp2qFxF6NU#v=onepage&q&f=false. (Luettu 16.11.2021)

Dialla, Ada (2015). *The Balkan Crisis 1875–78 and Russia: between humanitarianism and*

- pragmatism. – Humanitarian intervention in the long nineteenth century Setting the precedent. Eds.. Heraclides, Alexis & Dialla, Ada. Manchester: Manchester University Press, 169–196. Pdf tekijän hallussa.
- Eskola*, Jari & Juha Suoranta (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Friedman*, Victor A. (1998) The Implementation of Standard Macedonian: Problems and Results. – International Journal of the Sociology of Language, Vol.131. University of Chicago, 31–57. Pdf tekijän hallussa.
- Gerolymatos*, André (2016) An International Civil War GREECE, 1943–1949. New Haven & London: Yale University Press. <https://books.google.lv/books?id=RZsqD-QAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=an+international+civil+war&hl=fi&sa=X&ved=2ahUKewjSw76foOjqAhUqmIsKHdInCOYQ6AEwAHoECAQQAg#v=onepage&q=an%20international%20civil%20war&f=false>. (Luettu 16.11.2021)
- Heraclides*, Alexis & Ada Dialla (2015) The Bulgarian atrocities: a bird's eye view of intervention with emphasis on Britain, 1875–78. – Humanitarian intervention in the long nineteenth century Setting the precedent. Eds.. Heraclides, Alexis & Dialla, Ada. Manchester: Manchester University Press, 148–168. Pdf tekijän hallussa.
- Karpat*, Kemal H. (2002). The Social and Political Foundations of Nationalism in South East Europe after 1878: A Reinterpretation. – Studies on Ottoman Social and Political History: Selected Articles and Essays. Leiden: Brill, 352–384. <https://books.google.co.uk/books?id=082osLxyBDgC&printsec=frontcover&hl=fi#v=onepage&q&f=false>. (Luettu 16.11.2021)
- (2001). THE POLITICIZATION OF ISLAM. Reconstructing Identity, State, Faith, and Community in the late Ottoman State. New York: Oxford University Press. https://books.google.lv/books?id=ZzGqpA9IAVoC&printsec=frontcover&hl=fi&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (Luettu 16.11.2021)
- King*, Charles (2000). THE MOLDOVANS Romania, Russia, and the Politics of Culture. Stanford: Hoover Institution Press Publication No. 472.
- Kiselinovski*, Stojan (2016). HISTORICAL ROOTS OF THE MACEDONIAN LANGUAGE CODIFICATION. – Studia Środkowoeuropejskie i Bałkanistyczne. TOM XXIV. Polska Akademia Umiejętności, 133–146. Pdf tekijän hallussa.
- Kolstø*, Pål (2002). Introduction. – National Integration and Violent Conflict in Post-Soviet Societies The Cases of Estonia and Moldova. Ed. Pål Kolstø. Lanham (Md): Rowman and Littlefield Publishers, 1–27.
- Lammiparras*, Nico (2014a). Mikä on Transnistria? Dnestrin moldovalaisen tasavallan synty & nykypäivä. Alue- ja kulttuurintutkimuksen pro gradu -tutkielma. HY. (2014b). Vain Venäjän vasalli? Transnistria EU:n ja Euraasian välillä. – Tiede ja ase Vol 72 Nro 1 (2014). 42–74. SSTS. Helsinki. (2019). Haftar Ante Portas Tripoli. Global Security Review, 7.6.2019. <https://globalsecurityreview.com/haftar-ante-portas-tripoli/>. (Luettu 16.11.2021)
- Liotta*, P.H. & Jebb Cindy R. (2004). Mapping Macedonia: Idea and Identity. Westport: Praeger Publishers. <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=lt0qaQLjtI0C&oi=fnd&pg=PA1&dq=macedonia+krusevo&ots=EIpu114KD M&sig=wLz2JDW6hWeiyN2mXH57FdOr4#v=onepage&q&f=false>. (Luettu 16.11.2021)
- Marolov*, Dejan (2015). The relations between Serbia and Macedonia. – Romanian Journal of History and International Studies, 2 (1). Universitatea din București, Faculty of History, Department of International Relations and World History, 117–128. Pdf tekijän hallussa.
- Palairot*, Michael (2015a) Macedonia A Voyage through History (Vol. 1 From Ancient

- Times to Ottoman Invasions). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. <https://books.google.lv/books?hl=fi&lr=&id=eib5DAAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Michael+Palairot&hl=fi&sa=X&ved=2ahUKewiE1oq386zsAhXRpYsKHcMYB94Q6AEwAXoECAQQAg#v=onepage> (Luettu 16.11.2021)
- (2015b) Macedonia A Voyage through History (Vol 2. From Fifteenth Century to the Present). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. <https://books.google.lv/books?id=nyb5DAAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Michael+Palairot&hl=fi&sa=X&ved=2ahUKewiE1oq386zsAhXRpYsKHcMYB94Q6AEwAXoECAQQAg#v=onepage>. (Luettu 16.11.2021)
- Phillips*, John (2004). Macedonia: Warlords and Rebels in the Balkans. London: I.B.Tauris & Co Ltd. https://books.google.co.uk/books?id=m6zjXcqp1a0C&printsec=frontcover&hl=fi&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (Luettu 31.12.2019)
- Renvall*, Pentti (1965). Nykyajan historiantutkimus. Porvoo: WSOY.
- Rossos*, Andrew (2008) MACEDONIA AND THE MACEDONIANS A HISTORY. Stanford: Hoover Institution Press. https://books.google.com/books?hl=fi&lr=&id=NeGoAAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR11&dq=macedonia&ots=4GJprlrLL_&sig=vm-jEnuVTs5_cS7jX_NeZD5NJoBQ#v=onepage&q=macedonia&f=false. (Luettu 16.11.2021)
- (1997) Incompatible Allies: Greek Communism and Macedonian Nationalism in the Civil War in Greece, 1943-1949. The Journal of Modern History Vol. 69, No. 1 (Mar. 1997). The Chicago University Press, 42-76. Pdf tekijän hallussa.
- Röder*, Tilmann J. (2012). The Separation of Powers in Muslim Countries: Historical and Comparative Perspectives. – CONSTITUTIONALISM IN ISLAMIC COUNTRIES Between Upheaval and Continuity. Toim. Grote Rainer & Röder Tilmann J. New York: Oxford University Press, 321-372. <https://books.google.co.uk/books?id=PJBpAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=fi#v=onepage&q&f=false> (Luettu 16.11.2021)
- Satanakis*, Sofia Maria (2018) Greece and the Former Yugoslav Republic of Macedonia: The Prespa Agreement. What comes next? – FOKUS 6/2018. Wien: AIES, 1-4. Pdf tekijän hallussa.
- Shea*, John (2008). Macedonia and Greece: The Struggle to Define a New Balkan Nation. Jefferson: McFarland & Company, Inc., Publishers. Reprint of 1997. <https://books.google.com/books?hl=fi&lr=&id=8TPECwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=macedonia&ots=lsBkNCeO9s&sig=ZAzWhccSSbaxk7qw8WCCBNz-lkE#v=onepage&q&f=false> (Luettu 16.11.2021)
- Tiilikainen*, Annasirkku (1997). Raja- ja kansallisuuskysymykset poliittisessa maantieteessä: tapausesimerkinä Makedonia. Pro gradu –tutkielma, Maantieteen laitos, julkaisematon. Helsinki: HY.
- Vankovska*, Biljana (2019) A Diplomatic Fairytale or Geopolitics as Usual: A Critical Perspective on the Agreement between Athens and Skopje. – OSCE Yearbook 2018. Baden-Baden: Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg, 113-134. Pdf tekijän hallussa.

Kartat

- s. 115 Pohja *Brown*, Tony. Ask the IIEA. What's in a name? The Macedonian name question. Pdf tekijän hallussa.
- s. 122 Wikimedia Commons